Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Kombinace: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Přírodní materiál jako výtvarný prvek v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

Natural Material as an Art Feature Used in Art Lessons at Elementary School

Autor:
Alena Borecká

Podpis:

Adresa:
Rašovice 51
Budiměřice
28802 Nymburk

Vedoucí práce: Mgr. Hana Valešová
Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
107	15271	51	2	18	2

V Liberci dne: 30. 3. 2005

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.: 485 352 515 Fax: 485 352 332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Alena Borecká

adresa: Rašovice 51, 28802 Nymburk

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Název DP: Přírodní materiál jako výtvarný prvek v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

Název DP v angličtině: Natural material as an art feature used in Art lessons at elementary school

Vedoucí práce: Mgr. Hana Valešová

Konzultant: .....

Termín odevzdání: 23. 4. 2005

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 28. 6. 2004

…… ……

děkan **vedoucí katedry**

Převzal (diplomant): …….

Datum: ……..……

Podpis: ..……..

Název DP:

Přírodní materiál jako výtvarný prvek v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

Vedoucí práce:

Mgr. Hana Valešová

Úvod:

Diplomová práce se zabývá studiem přírodního materiálu a možnostmi jeho využití v hodinách výtvarné výchovy. Po teoretické části, která blíže seznamuje s jednotlivými typy přírodních materiálů a výtvarnými technikami, které lze při výtvarné tvorbě využít, následuje šetření prostřednictvím ankety, jehož cílem je zjistit frekvenci užívání přírodních materiálů na základních školách, a jeho vyhodnocení. Stěžejní část diplomové práce tvoří receptář výtvarných aktivit založených na přírodním materiálu a popis realizace některých z nich. Diplomovou práci doplňuje obrazová příloha.

Cíl:

Prostudovat dostupnou literaturu, setřídit informace týkající se přírodního materiálu jako výtvarného prvku. Prostřednictvím ankety zjistit četnost využívání tohoto materiálu ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ, výsledky vyhodnotit. Vytvořit řadu výtvarných aktivit vhodných pro žáky 1. – 5. ročníku ZŠ, některé úkoly realizovat, zdokumentovat a vyhodnotit.

Osnova práce:

1. Úvod
2. Teoretická část
   2.1. Historie
   2.2. Typy přírodních materiálů, jejich klasifikace
   2.3. Techniky využívající přírodní materiály
3. Praktická část
   3.1. Hypotéza
   3.2. Anketa
   3.3. Vyhodnocení ankety
   3.4. Receptář výtvarných aktivit
   3.5. Realizované aktivity
4. Závěr

Literatura:

Cikánová, K.: Kreslete si s námi. 1. vyd. Praha: Aventinum, 1992. 123 s. ISBN 80-85277-79-4.

Cikánová, K.: Malujte si s námi. 1. vyd. Praha: Aventinum, 1993. 123 s. ISBN 80-7151-468-3.

Cikánová, K. : Objevujte s námi tvar. 1. vyd. Praha : Aventinum, 1995. 123 s. ISBN 80-7151-732-1.

Nedvědová, Z., Zatloukalová, I.: Výtvarná tvorba. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 188 s. ISBN 80-85839-46-6.

Vondrová, P.: Výtvarné techniky pro děti: hry a výtvarné činnosti pro děti ve věku od 4 do 9 let. 1. vyd.Praha: portál, 2001. 156 s. ISBN 80-7178-583-0

Zhoř, I.: Výtvarná výchova v projektech: pracovní sešit pro 6. a 7. ročník. 1. vyd. Havlíčkův brod: Tobiáš, 1995. 87 s. ISBN 80-85808-30-7.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 5. 2005 Alena Borecká

Poděkování :

Mé poděkování patří vedoucímu diplomové práce paní Mgr. Haně Valešové za podnětné rady, konzultace a celkové vedení.

Také bych chtěla poděkovat řediteli ZŠ Hrubý Jeseník Mgr. Jaroslavu Oberhelovi za umožnění realizace praktické části diplomové práce a všem učitelkám zmiňované ZŠ za jejich ochotu a vstřícný přístup.

Poděkování náleží i mé rodině za všestrannou podporu.

Přírodní materiál jako výtvarný prvek v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

Borecká Alena **DP–2005** **Vedoucí DP:** Mgr. Hana Valešová

Resumé

Přírodní materiál jako výtvarný prvek v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce se zabývá přírodním materiálem a jeho využitelností ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ. Teoretická část objasňuje význam přírodního materiálu v historii výtvarného umění, představuje spektrum přírodních materiálů a výtvarné techniky, které je využívají. Praktická část obsahuje šetření zaměřené na frekvenci a okolnosti využívání přírodních materiálů ve školách a soubor metodicky zpracovaných námětů výtvarných aktivit založených na přírodním materiálu.

Summary

Natural Material as an Art Feature Used in Art Lessons at Primary School

The diploma thesis deal with natural materials and their usage in Art lessons at primary school. The theoretical part explains the importance of natural material within the history of fine arts. It gives information about a number of natural materials and art techniques in which these materials are used. The practical part contains the investigation of frequency and circumstances of using natural materials at schools and the collection of themes methodologically elaborated that are based on the work with natural material.

Zusammenfassung

Naturmaterial als ein bildendes Element in den Stunden der Kunsterziehung auf 1. Stufe der Grundschule

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem Naturmaterial und seiner Nutzbarkeit in der Kunsterziehung auf 1. Stufe der Grundschule. Der theoretische Teil erklärt die Bedeutung vom naturmaterial in der Geschichte der Bildenden Kunst, er stellt ein Spektrum der Naturmaterialien und die bildenden Techniken vor, die sie ausnutzen. Der praktische Teil enthält die auf Frequenz und Verhältnisse der Ausnutzung von Naturmaterialien in den Schulen orientierte Untersuchung und ein Verzeichnis der methodisch verarbeiteten Projekte von bildenden Aktivitäten, die das Naturmaterial als Grund haben.

Obsah

1 Úvod ... 11

2 Teoretická část ... 12

2.1 Přírodní materiály ve výtvarné výchově ... 12

2.2 Historie ... 12

2.2.1 Přírodní materiál jako námět ... 13

2.2.2 Přírodní materiál jako výtvarný prostředek ... 17

2.3 Současnost ... 19

2.4 Proč právě přírodní materiály? ... 20

2.5 Přírodní materiály ve školních výtvarných aktivitách ... 21

2.6 Jak získat přírodní materiály? ... 23

2.7 Zásady pro práci s přírodními materiály ... 23

2.8 Výtvarné techniky vhodné pro tvorbu s přírodními materiály ... 24

2.8.1 Kresba ... 24

2.8.2 Malba ... 25

2.8.3 Grafika ... 26

2.8.4 Prostorová tvorba ... 27

2.8.5 Výtvarné aktivity v přírodě ... 29

2.8.6 Další výtvarné techniky ... 30

2.8.6.1 Koláž ... 30

2.8.6.2 Mozaika ... 31

3 Praktická část ... 33

3.1 Šetření ... 33

3.1.1 Cíl šetření ... 33

3.1.2 Charakteristika ankety a užité metody ... 33

3.1.3 Průběh šetření ... 35

3.1.4 Popis zkoumaného vzorku ... 35

3.1.5 Stanovení předpokladů a otázek ... 37

3.1.5.1 Předpoklady 37
3.1.5.2 Otázky 37
3.1.6 Výsledky šetření a jejich komentář 39
3.1.7 Shrnutí výsledků 50
3.2 Receptář výtvarných aktivit 51
3.2.1 Realizované výtvarné aktivity 51
3.2.1.1 Podzimní schovávaná 51
3.2.1.2 Pravěcí malíři 55
3.2.1.3 „Kdo se schová, vyhraje!“ 58
3.2.1.4 Podzimní skřítkové 60
3.2.1.5 Abstraktní umění 63
3.2.1.6 Nekonečný vesmír 66
3.2.1.7 Šperky z koření 68
3.2.1.8 Lapač snů 71
3.2.1.9 Dávní písaři – hra s písmem 74
3.2.1.10 Tajný vzkaz 77
3.2.1.11 Ptačí překvapení 80
3.2.2 Další výtvarné aktivity 83
3.2.2.1 „Ať žije sníh!“ 83
3.2.2.2 Zakletá zvířátka 84
3.2.2.3 Přírodní vzory 86
3.2.2.4 Království sněhových skřítků 88
3.2.2.5 Podzimní nálada 89
3.2.2.6 Figurky z přírodnin 91
3.2.2.7 Ikebana 93
3.2.2.8 Koláž z květin a listů 95
3.2.2.9 Vodní svět 96
3.2.2.10 Slaměné dekorace 98
3.2.2.11 Barevná hudba 100

4 Závěr 103

Seznam použité literatury 104

Seznam obrázků 106

Seznam příloh 109

Příloha

1 Úvod

S problematikou využívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy na 1. stupni ZŠ jsem se seznámila během studia v rámci předmětu nazvaného Didaktika manuálních činností. Téma mě zaujalo natolik, že jsem se mu rozhodla věnovat svou diplomovou práci.

Diplomová práce je zaměřena na studium přírodního materiálu a na možnosti jeho využití v hodinách výtvarné výchovy v rámci primárního vzdělávání. Teoretická část představuje jednotlivé typy přírodních materiálů a výtvarné techniky, které lze při výtvarné tvorbě využít. Praktická část obsahuje šetření prostřednictvím ankety, jehož cílem je zjistit frekvenci užívání přírodních materiálů na základních školách, a seznamuje s jeho výsledky. Stěžejní část diplomové práce reprezentuje receptář výtvarných aktivit založených na přírodním materiálu a popis realizace některých z nich.

2 Teoretická část

2.1 Přírodní materiály ve výtvarné výchově

„Výtvarná výchova je výukou, kde můžeme experimentovat s rozličnými materiály, nástroji, podklady, technikami. Prostřednictvím výtvarné tvorby rozvíjíme fantazii, kreativitu, pozorovací schopnosti, estetickou senzibilitu i vkus dítěte“ (Vondrová, 2001, s.10). Typickým rysem výtvarné výchovy je převažující pracovní charakter. Žáci přijímají nové poznatky především prostřednictvím vlastní tvorby. Objevují nové techniky, seznamují se s nepřeberným množstvím materiálů. Pracují s papírem, barvami, textiliemi, plasty…

„Nezastupitelné místo ve výtvarné tvorbě dětí mají přírodní materiály. Jsou důležitým zdrojem smyslových prožitků, probouzejí dětskou vynalézavost a fantazii. Současně v dětech rozvíjejí cit pro krásu a harmonii a pomáhají jim chápat principy a zákonitosti přírody“ (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 170). Je zřejmé, že přírodní materiály k výtvarné výchově neodmyslitelně patří. To je také jedním z důvodů, proč je učitelé ve výtvarné výchově využívají. Přírodní materiály nachází uplatnění téměř ve všech výtvarných technikách, proto je učitelé začleňují do širokého spektra výtvarných aktivit.

2.2 Historie

Příroda byla již odpradávna nedílnou součástí života člověka. Veškeré zdroje, které měli lidé v období pravěku k dispozici, pocházely z přírody. Stavby ve kterých žili, primitivní nástroje, které používali, to všechno bylo vyrobeno z přírodních materiálů. Proto není divu, že jsou s přírodou pevně

spjaty i počátky výtvarné tvorby. Podle Mráze (1995, s. 13) se z nejstarších období pravěku dochovaly čtyři druhy výtvarné činnosti:

1. jeskynní malby a malby na skalních stěnách
2. sošky lidí a zvířat
3. drobné předměty zdobené kresbou, rytinou nebo řezbou
4. šperky

Lidé používali přírodní materiály jednak jako výtvarné prostředky a jednak coby zdroje námětů.

2.2.1 Přírodní materiál jako námět

Parramón (2004, s. 9) tvrdí, že volba námětu obrazu není nikdy dílem náhody. Především v počátečních vývojových fázích výtvarného umění hledali umělci inspiraci ve svém nejbližším okolí. Náměty pro svou tvorbu čerpali nejen ze svého každodenního života, ale i z prostředí, kterým byli obklopeni, tedy z přírody.

Přírodní materiál je a byl oblíbeným námětem využívaným řadou výtvarných umělců. Poznamenal všechny oblasti výtvarného umění – kresbu, malbu, sochařství, architekturu i užité umění. Mezi přírodními náměty provázejícími výtvarné umění se vyskytují zvířecí a rostlinné motivy, zátiší i motiv krajiny.

Přírodní náměty se ve výtvarném umění objevují už od úplných počátků. U pravěkých jeskynních maleb převládaly **zvířecí motivy**. Nejčastěji byli zobrazováni divocí koně, mamuti, kozorožci, sobi, bizoni, medvědi, kočkovité šelmy, ale také drobnější savci, ptáci a ryby. Zvířecí náměty se ale objevovaly i v pravěkém sochařství. Vedle kultovních sošek ženské postavy, zasvěcených kultu plodnosti totiž naši prapředkové vytvářeli i drobné sošky zvířat, které

sloužily lovcům jako ochranné amulety. Také pravěké rytiny a řezby vyobrazovaly ve většině případů zvěř. Co se týče užitého umění, Blažíček a Kropáček (1991, s. 234) uvádí, že mezi archeologickými nálezy z mladší doby kamenné byly objeveny keramické nádoby ve stylizovaném tvaru zvířete nebo jeho částí, které měly rituální a posléze kultovní funkci. Zvířecí motivy ale nebyly pouze záležitostí pravěku. Objevovaly se v nejrůznějších podobách i v pozdějších obdobích. Důkazem toho je například holandská malba 17. stol., jejímž obvyklým motivem byla živá zvířata, obvykle zachycovaná v nějaké akci. V barokní malbě a grafice byly v oblibě náměty lovů a malby koní, ve kterých opět figuroval zvířecí motiv. Zvířecí náměty zpracovával v jedné fázi své tvorby také *A. Hofbauer*, představitel českého moderního malířství.

obr. 1 - Malby v jeskyni Lescaux

Ve starověku se začaly vedle zvířecích námětů objevovat i **rostlinné motivy**. V egyptské architektuře byly rostlinné náměty součástí sloupů. Důkazem toho jsou i pojmenování některých druhů sloupů (sloup palmový, sloup papyrový...).

Hojné užívání rostlinných námětů během vývoje výtvarného umění bylo základem pro vznik tzv. rostlinného stylu. Blažíček a Kropáček (1991, s. 219) ho charakterizují jako „styl nebo směr, v němž základní postavení připadá motivům odvozeným z tvarů a barev ve světě rostlin". Jedním z projevů tohoto stylu je výskyt rostlinného ornamentu pocházejícího z dob antiky. Ten se objevoval jednak v podobě architektonických prvků, jednak jako součást knižní malby. Vegetabilní styl také výrazně ovlivnil gotické umění, a to v oblasti dekorativního sochařství a nástěnných maleb. Projevil se v preromantismu a romantismu, výrazně poznamenal tvůrce období symbolismu, zejména florální styl secese. Kouzlu rostlinných motivů však propadli i umělci podstatně mladších směrů, např. op-artu. Na přítomnost rostlinných námětů i v užitém umění poukazuje podle Blažíčka a Kropáčka (1991, s. 219) velká výstava věnovaná rostlině v uměleckém řemesle, kterou uspořádala v r. 1893 Centrální unie francouzského užitého umění.

Termínem **zátiší** bývá označována malba neživých předmětů. První zátiší se objevují na antických mozaikách, nástěnných malbách a závěsných deskových obrazech. Přírodní materiály byly velmi častými náměty zátiší. Mezi nejběžněji zobrazované motivy té doby patří ovoce, květiny, ryby, ptáci a mořští živočichové. U středověkých gotických zátiší byly přírodní motivy nahrazeny náboženskými. V 16. století se tvůrci zátiší opět vrací k přírodním námětům, které však zobrazují, jak uvádí Šabouk (1975, s. 371), na základě přímého pozorování přírody. V 17. století, kdy již zátiší tvořilo samostatnou malířskou oblast, se začalo dále dělit na jednotlivé druhy, např. lovecké zátiší, zátiší z mořských živočichů apod. Zátiší bylo oblíbeným malířským žánrem i v 19. stol., objevovalo se i v moderním umění. Jeho tematiku zpracovávali

osobitým způsobem impresionističtí, symbolističtí i kubističtí umělci. Mezi představitele zátiší patří např. *Jan Brueghel st.* (květinová zátiší), *G. Flegel* a *R. Savery* (zátiší ovoce a květin), či *M. d'Hondecoeter* (lovecká zátiší).

Dalším přírodním námětem, který výrazně ovlivnil malířství téměř všech období, je **zobrazování krajiny**. Řada slavných i méně známých umělců v ní nacházela inspiraci. Zobrazování krajiny je ve vývoji výtvarného umění velice časté, dokonce by se dalo označit za nadčasové. „Počátky zobrazení krajiny se už objevují v římských nástěnných malbách, na kterých krajina tvořila pozadí pro mytologické náměty, během dalšího vývoje se zobrazení krajiny stávalo složitějším a proměňovalo se v souvislosti s uměleckým názorem příslušné doby" (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 49, s. 50). Se zobrazováním krajiny se setkáme jak v dílech z dob romantismu (*J. Ruisdael*), tak i v tvorbě představitelů podstatně mladších uměleckých směrů, jako jsou impresionismus (*P. Cézanne*, *V. van Gogh*), symbolismus (*P. Gaugin*, *E. Munch, F. Hodler*), fauvismus (*Louis Valtat*), analytický kubismus (*Georges Braque*), expresionismus (*Emil Nolde*, *E. L. Kirchner*, *O. Kokoschka*) či surrealismus (např. *Max Ernst, S. Dalí či André Masson*).

obr. 2 - Julio Quesada: Krajina

2.2.2 Přírodní materiál jako výtvarný prostředek

V průběhu vývoje výtvarného umění využívali lidé celé spektrum rozličných materiálů. V kresbě, malbě, nejrůznějších rytinách, sochařství i architektuře, zkrátka téměř ve všech oblastech výtvarné tvorby používali také materiály přírodní.

Za nejstarší výtvarné památky jsou považovány jeskynní malby, které pochází z období paleolitu. Lidé žijící v tomto období se výtvarně realizovali prostřednictvím rytí do kamene. Podle Mráze (1995, s. 13) svá jeskynní díla pak kolorovali nátěry dostupných minerálních barev (rudky, okry, mangany) pojených vodou, organickým tukem, krví nebo močí. Co se týče prostorové tvorby, první sochařská díla (kultovní sošky) byla vyrobená z měkkého kamene, slonové kosti nebo hlíny. I první rytiny a řezby (hole s rytinami zvířat) byly vyrobené z přírodních materiálů – z kamene, kosti nebo parohu. Původ v přírodních materiálech nezapřou ani dobové šperky, které byly vytvořené z kaménků, kostí a zubů zvířat, mušlí či jantaru.

Přínos neolitu spočívá ve vynálezu keramiky – vypalované hlíny. Nádoby, které takovým způsobem vznikaly byly dále zdobeny, např. vpichy kostěných nebo rohovinových útvarů. Materiály, které se k její výrobě používají jsou ryze přírodní. Do tohoto období sahají i počátky architektury. Lidé opouštějí jeskyně a začínají si budovat vlastní obydlí. Mráz (1995, s. 17) rozděluje neolitickou architekturu podle funkce na kultovní (chrámy, hrobky) a světskou (obytné domy, hospodářská stavení). První byla stavěna z kamene, druhá ze dřeva, hlíny, kůží a střechy ze slaměných došků. Opět se jedná o výlučně přírodní materiály.

Postupně s vývojem doby přecházeli lidé k jiným materiálům, jejichž zdrojem však byla stále příroda. V architektuře byl kámen nahrazen sušenými a později i vypalovanými cihlami, vytvořenými z hlíny. V sochařství se používalo vedle tvrdého kamene (čedič, žula) i měkčích materiálů (vápenec, pískovec, dřevo). V antice byl velice oblíbeným sochařským materiálem

mramor (zprvu bílý, později i barevný, žlutý nebo černý). Ani malířství nezůstalo s rozvojem materiálů pozadu. Například ve starověkém Egyptě se nástěnné malby prováděly na omítku z nilského bahna a úlomků rákosu, která byla opatřena bílým vápenným podkladem, technikou temperovou. Pojidlem této techniky nebyly voda, tuk ani krev, jako tomu bylo u pravěkého malířství, ale arabská guma a vaječný bílek. Řecké malířství změnilo vedle techniky i podložku. Místo nástěnných maleb vznikaly malby deskové (obrazy malované na dřevěných deskách). Číňané zase používali pro malbu hedvábí nebo hedvábný papír.

Společně s rozkvětem jednotlivých starověkých civilizací se začala vytvářet i první písma. Na první pohled by se mohlo zdát, že písmo s výtvarným uměním nikterak nesouvisí, ale opak je pravdou. Důkazem toho je i nápadná podobnost psacích a malířských nástrojů. Stejně jako k malbě i k psaní je zapotřebí nejen nástrojů, ale i podložky.

Co vlastně první písaři k psaní používali? Jako v malířství, i v písmu se zejména v nejstarších obdobích uplatňovaly přírodní materiály. Některé národy vyrývaly nápisy do pískovce (Egypťané), jiné vtiskávaly rákosové klíny do hliněných tabulek (Sumerové, Babyloňané, Chetité...), další psaly na vydělané kůže ulovených zvířat (staré indiánské kmeny) či na rostlinné materiály – papyrus nebo palmové listy (Egypťané). Jako psací nástroje se používaly rákosové klíny, dřevěná, kostěná či železná rydla, později ptačí pera. Zejména na rostlinné podložky se psalo pomocí tekutin výrazné barvy. Příkladem takových přírodních tekutin byly např. inkoust (Egypťané ho získávali ze šťávy indigovníků), tuš (vyráběná ze sazí), později i bistro (taktéž vyráběné ze sazí, vzniklých při pálení bukového dřeva), či sépie (barvivo produkované mořským měkkýšem). Je patrné, že i ve vývoji písma sehrály přírodní materiály důležitou roli.

2.3 Současnost

S postupem času byly přírodní barvy sice nahrazeny syntetickými, přírodní nástroje technicky dokonalejšími umělými, ale spojení výtvarných činností s přírodou přesto přetrvalo.

V současné době žijí lidé v prostředí civilizace, které jde ruku v ruce s hlukem, spěchem a stresem, a přírodě se pozvolna vzdalují. Každý člověk si však v sobě nese v podobě archetypu potřebu návratu k přírodě. A právě tento fakt je dle mého mínění důvodem, proč se i dnes řada umělců uchyluje k přírodním námětům.

A nejen k nim. Za jednu z nových výtvarně uměleckých aktivit je považován i tzv. **land-art** (neboli zemní umění), pro který je dokonce hlavním záměrem souznění člověka s přírodou v rámci výtvarně cílené akce.

Land-art se řadí do umění druhé poloviny 20. století. Většinou mívá podobu přetváření přírodních útvarů nebo celých částí krajiny. Obvykle nabývá monumentálních rozměrů. Mezi nejznámější díla land-artistů patří „*Dvojí negativ*, obrovský zákop, který *Mike Heizer* vyhloubil ve Virgin River Mesa v Nevadě (1969 – 1970), a *Velká spirála* na Great Salt Lake v Utahu vytvořená *Robertem Smithsonem (1970, dnes už neexistuje)*. Američan *Walter de Maria* vytvořil obrovské kresby (dvě rovnoběžky 1 km dlouhé) na pláni kalifornské pouště (1968). Holanďan *Jan Dibbets* vyryl bagrem brázdy na mořském dně, Angličan *Richard Long* vyšlapal stezku – přímou čáru krajinou, 10 mil dlouhou“ (Mráz, 1995, s. 156). Dalšími představiteli land-artu jsou *Denis Oppenheim* a *Christo Javacheff*, známý především díky svým empaketážím (umělecká technika zabalování). Mezi české land-artisty lze zařadit například *Dalibora Chatrného*, *Ladislava Nováka*, *Miroslava Pacnera* nebo *Miloše Šejna*.

Další typem umění, které využívá mimo jiné přírodní materiál, je tzv. **arte povera**. Jedná se o umělecké hnutí, které vzniklo koncem šedesátých let 20. století v Itálii. Název arte povera znamená v překladu chudé umění, což naznačuje jednu z jeho zásad. Umělci tohoto hnutí používají cíleně k tvorbě svých děl chudé – obyčejné materiály (železný šrot, staré noviny...), tudíž i přírodní materiály (listí, neopracované větve...). Nejvýraznějšími představiteli hnutí jsou řecko-italský sochař *Jannis Kounelis* a italský tvůrce *Mario Merz*, známý zejména svými *Igloo*, postavenými z nejrůznějších materiálů.

Příroda je spojená s výtvarným uměním odjakživa. Využití přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy na školách se tudíž jeví jako zcela přirozená záležitost.

2.4 Proč právě přírodní materiály?

- Jak je patrné z následující citace, využívání přírodních materiálů podporuje multisenzorické učení. „Užití nalezených přírodních materiálů a jejich stop přináší dětskému výtvarnému projevu zvláštní atmosféru návratu k přírodě. Vůně drcených listů, květů pampelišek nebo hořícího dřeva, struktura kamenů, pach hlíny nebo chuť a barvy ovoce vyvolávají další smyslové podněty, které se na výtvarném projevu podílejí“ (Roeselová, 1996, s. 205).
- Pro nenáročnost zpracování je jejich využití vhodné jak na 1. stupni základních škol, tak i ve školách mateřských.
- Spektrum přírodních materiálů je skutečně široké, učitelé mají z čeho vybírat.
- Přírodní materiály jsou využívány také v lidové tvorbě a u žáků tudíž některé aktivity s těmito materiály pomáhají rozvíjet vztah k lidovým tradicím.

- Využívání přírodních materiálů přibližuje žákům přírodu, prohlubuje jejich vztah k ní a má tedy do jisté míry i ekologický význam.
- Další nespornou výhodou využívání přírodních materiálů je, že jsou poměrně levné a snadno dostupné.
- Při výtvarné tvorbě s přírodními materiály jsou úspěšní i méně šikovní žáci.
- Děti pracují s přírodními materiály rády.

2.5 Přírodní materiály ve školních výtvarných aktivitách

Jako přírodní materiály jsou označovány veškeré materiály, jejichž zdrojem je příroda. Co se týče klasifikace přírodních materiálů, v literatuře jsme se setkali pouze s dělením dle autorek Honzíkové, Michálkové a Vodákové, které ve své publikaci Praktické činnosti II rozlišují tři základní typy přírodních materiálů. Rozdělují přírodní materiály z hlediska jejich původu, a to sice na materiály rostlinného, živočišného a nerostného původu.

Následující část obsahuje výčet příkladů přírodních materiálů náležících do jednotlivých skupin.

1) Přírodní materiály nerostného původu :
    - hlína, jíl
    - písek
    - kameny, úlomky hornin
    - sádra
    - sůl
    - sníh, voda

2) Přírodní materiály živočišného původu :
   - ulity a lastury měkkýšů
   - kůže
   - ptačí peří
   - vaječné skořápky
   - včelí vosk
   - mléko
3) Přírodní materiály rostlinného původu :
   - obilí (zrna, stébla v podobě slámy a v konečném důsledku i mouka coby rozemleté obilí)
   - seno
   - luštěniny (čočka, fazol, hrách)
   - semena (dýní, slunečnic, máku, jadérka jablek…)
   - květy
   - listy (stromů i bylin)
   - plody či jejich obaly (oříšky, skořápky pistácií, číšky žaludů, obaly bukvic, nažky javorů, kaštany i jejich slupky, šišky jehličnatých stromů, šištice olší, jeřabiny, šípky, plody jalovce, ovoce a zelenina…)
   - jehličí
   - dřevo v nejrůznějších podobách (polínka, třísky, lýko, větévky, proutí, piliny, hobliny, korek, kůra)
   - koření (mleté – paprika, kari, skořice, celé – hřebíček, bobkový list, badyán, nové koření …).

Některé přírodní materiály je možné používat v přirozené podobě, jiné lze před výtvarnými aktivitami upravit. Rostliny se dají před použitím sušit či lisovat, slámu nebo listy je možné žehlit, proutí se pro větší ohebnost namáčí, některé materiály (např. písek) lze před vlastní tvorbou barvit.

2.6 Jak získat přírodní materiály?

Přestože jsou přírodní materiály poměrně dostupné, jejich obstarávání nemusí být vždy úplně jednoduché. Získávání přírodních materiálů může být obtížné zejména pro učitele městských škol, které navštěvují převážně žáci bydlící v daném městě.

Existuje několik způsobů, jak si přírodní materiály potřebné pro výuku opatřit. Učitel může shánět materiály sám nebo může tímto úkolem pověřit žáky. I v případě druhé z možností však musí učitel určité množství přírodních materiálů zajistit, jelikož s nejvyšší pravděpodobností někteří žáci úkol nesplní a materiály si nedonesou.

Jednou z variant získávání přírodních materiálů může být vycházka spojená s jejich sběrem. Taková vycházka nemusí být zaměřená pouze na sběr materiálů. Lze ji propojit i s jinými aktivitami. K tomuto účelu se přímo nabízí pohybové hry v přírodě v rámci tělesné výchovy nebo poznávání a určování stromů a bylin v terénu coby součást výuky prvouky (či přírodovědy). Vycházka jako taková přitom poslouží také jako dílčí motivace.

Další možnost skýtá získávání přírodních materiálů ve formě odpadových materiálů vznikajících při výrobním procesu. Takovým způsobem lze obstarat dřevěné piliny, hobliny a odřezky dřeva z truhláren nebo třeba odstřižky kůží a kožešin od textilních firem.

2.7 Zásady pro práci s přírodními materiály

Při využívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné výchovy je nutné dbát na bezpečnost a hygienu práce. Učitelé by neměli používat jedovaté materiály, vyloučit by měli také materiály, které mohou být příčinou alergických reakcí u některých žáků. „Výběr a způsoby zpracování materiálů volíme vždy s ohledem k věku dětí a k jejich fyzickým schopnostem. Mladším

dětem vyhovují měkké a poddajné hmoty (např. papír, textilní vlákno, plastelína aj.), které jsou bezpečné a dají se bez větší námahy tvarovat jen rukama. Méně tvárné materiály, zpracovávané pomocí různých nástrojů (např. nůžek, nožů, pilníků, dlátek, špachtlí, jehel apod.) nabídneme spíše starším dětem" (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s.119).

2.8 Výtvarné techniky vhodné pro tvorbu s přírodními materiály

Přírodní materiály jsou v hodinách výtvarné výchovy využitelné v rámci následujících výtvarných technik :

- Kresba
- Malba
- Grafika
- Prostorová tvorba
- Akční tvorba
- Další výtvarné techniky (koláž, mozaika…)

V následující části představíme jednotlivé výtvarné techniky. U každé z nich nastíníme možnosti využití přírodních materiálů.

2.8.1 Kresba

„Kresba patří k nejstarším výtvarným projevům člověka. Prošla dlouhým vývojem od pravěkých skalních kreseb a rytin na kostech zvířat až po její současné pojetí i způsoby podání a zůstává základem téměř každé výtvarné činnosti" (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 23).

Kresbu chápeme jako zobrazení na ploše prostřednictvím linií a dalších kresebných stop (kaňky, body, zádrhy ...).

Nejstarší kresebné nástroje mají svůj původ v přírodě – hlinka, křída, uhel, třtinové pero, které bylo v 6. století nahrazeno perem z ptačího brku a z rákosu. I tekutiny, které se dříve ke kresbě používaly, byly založené na přírodní bázi – např. sépie (barvivo získávané z těl mořských živočichů) či bistro (roztok sazí, vody a tužidla).

Přírodní materiály lze při kresbě v hodinách výtvarné výchovy využít zejména coby netradiční kresebné nástroje. Pro tento účel se nabízí inspirace minulostí a vývojem kresebných nástrojů.

- Jako kresebný nástroj poslouží velmi dobře dřívko, seříznutá větvička, stéblo trávy či ptačí pírko.
- Zajímavou kresebnou stopu vytvoří třeba kutálející se kamínek natřený barvou nebo obarvený vlas tažený po papíře. (podle Nedvědové, Zatloukalové, 2000, s. 29)
- Pro děti atraktivní aktivitou může být kresba ohořelým kouskem dřeva na papír nebo kouskem uhlí na chodník.
- V létě je možné kreslit prstem či klacíkem do písku.
- V zimě poslouží coby kresebný podklad zasněžená plocha, do které děti kreslí klacíkem nebo vytváří obrazce promyšleným otiskováním vlastních stop.

2.8.2 Malba

„Malba je výtvarná technika, jejímž hlavním vyjadřovacím prostředkem je barva.“ (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 103).

Stejně tak jako u kresby i počátky malby souvisí s přírodou. Naši předkové dodávali svým dílům barevnost pomocí přírodních pigmentů.

Samozřejmě s vývojem doby byly přírodní barvy vystřídány syntetickými, které se používají dodnes.

Současné malířské techniky se dělí na mokré a suché. U mokrých malířských technik jsou na podklad nanášeny barvy ředěné tekutinou (vodou, terpentýnem, nitroředidlem...). Mezi takové techniky řadíme např. temperu, kvaš, akvarel či olejomalbu. Pro malířské techniky suché je charakteristická malba bez namáčení do tekutiny. Patří mezi ně malba pastelkami, křídovým, voskovým či olejovým pastelem.

V hodinách výtvarné výchovy je možné v rámci malby využít přírodní materiály několika způsoby:

- Přírodní materiály poslouží jako zdroj barevných pigmentů.
- Rovněž je možné použít je jako podklad pro malbu (např. malování na kameny, stromy, či zasněženou plochu).
- Další a zároveň nejfrekventovanější variantou je využití přírodních materiálů coby modelu (k tomuto záměru velmi často slouží květiny, stromy či ovocné zátiší).

2.8.3 Grafika

„Grafika původně znamenala umění psaní, kresby a dokonce i malby. Později byly slovem grafika označeny všechny postupy, kterými lze různé obrazové předlohy (kresbu, malbu, psaný text apod.) rozmnožit" (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 61).

Podstatou grafiky je otištění tiskové formy (matrice), jehož výsledkem je tzv. grafický list.

Dle účelu se grafika dělí na volnou a užitou (určenou k praktickému použití). Dle způsobu tisku bývá rozlišován tisk z výšky, tisk z hloubky, tisk z plochy a tisk přes síto (označovaný také jako sítotisk neboli serigrafie).

Oblast grafiky zahrnuje rovněž tzv. nepravé grafické techniky jako jsou frotáž, monotyp, odkrývací technika či rezerváž.

Co se týče využití přírodních materiálů, ve školní výtvarné výchově se grafika objevuje v několika podobách:

- Nejčastější je otiskování nabarvených přírodnin (obvykle listů) na papír.
- S žáky je rovněž možné vyrábět razítka ze zeleniny (používají se brambor, cibule...)
- Méně častá, ale také užívaná je frotáž přírodních materiálů (kamenů, kůry stromů...)
- Další použitelnou technikou je sádroryt.

2.8.4 Prostorová tvorba

Prostorová tvorba obohacuje výtvarné snažení žáků o třetí rozměr. Poskytuje jim větší možnost seberealizace. Svým způsobem také napomáhá výuce jiných předmětů. Např. v matematice, konkrétně v geometrii, usnadňuje žákům pochopení představy prostorových těles.

Prostorová tvorba využívá řadu výtvarných postupů a nepřeberné množství materiálů. Z přírodních materiálů lze k prostorové tvorbě využít snad všechny uváděné ve výčtu materiálů (viz kapitola 2.5).

V rámci prostorové tvorby mohou žáci ve škole vytvářet nejrůznější figurky (z kaštanů, ze sena či slámy, z ovoce a zeleniny...) nebo mobily z přírodnin.

Mezi výtvarné techniky využívané v rámci prostorové tvorby patří bezesporu i asambláž. Jedná se o způsob výtvarné tvorby vycházející z principu spojování prvků z odlišných materiálů či předmětů různých funkcí.

Další technikou charakteristickou právě pro prostorovou tvorbu je modelování. Jeho hlavní význam spočívá v rozvíjení hmatové a zrakové citlivosti a představivosti. K modelování lze využít několik materiálů, které mají svůj původ v přírodě :

- Zřejmě nejvhodnějším a zároveň na školách nejčastěji využívaným materiálem pro modelování je **sochařská hlína**. Je poddajná, tvárná, snadno se spojuje a zachovává vymodelovaný tvar.
- Jiným materiálem použitelným pro modelování je **jíl**. „Jílovitá hlína se snadno hněte v dlaních a tvaruje prsty. Děti z ní mohou modelovat drobné figurky a po usušení na slunci je kolorovat směsí temperové barvy s latexem. Latex křehký výrobek zpevní a dodá mu odolnost proti poškození" (Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 138).
- **Sádra** je materiál, který se používá nejen k modelování, ale i tvorbě odlitků (vyznačuje se schopností dokonale otisknout povrchovou strukturu). Mezi její největší přednosti patří krátká doba tuhnutí a neměnnost tvaru při schnutí. Sádra umožňuje jak plastický, tak i skulptivní způsob modelování.
- **Písek** jako materiál děti dobře znají. S oblibou z něj staví na pískovištích nejrůznější objekty. Ve školách jej lze využít v reliéfní tvorbě. Vmícháme-li do přesátého písku trochu klihu povařeného s vodou, získáme hmotu, z níž lze reliéf modelovat. Hotový reliéf je možné kolorovat směsí latexu a temperových barev.
- Dalším materiálem, který děti důvěrně znají, je **sníh**. Dá se tvarovat velice snadno, navíc bez použití jakýchkoliv nástrojů. Jeho nespornou výhodou je i jeho cena – je zadarmo. Bohužel se však jedná o materiál, který není k dispozici po celý rok. Výsledná sněhová díla také většinou moc dlouho nevydrží, proto je vhodné je zdokumentovat pomocí vizuální techniky.

- Nepříliš známým materiálem je **pilinová modelovací hmota** (převzato z publikace Praktické činnosti II autorek Honzíkové, Michálkové a Vodákové). Surovinami potřebnými k její výrobě jsou dřevěné piliny, škrob a kyselina sorbová (tu je možné nahradit petolem). Do škrobového mazu uvařeného dle návodu na obalu škrobu se přisypávají za stálého míchání piliny, až vznikne tuhá pilinová hmota. Když se hmota přestane lepit, doporučuje se přimíchat sáček kyseliny sorbové a celou směs ještě přibližně 2 minuty povařit. Přidáním třetí ingredience se zamezí tvorbě plísní. Po zchladnutí se hmota tvaruje obvyklým způsobem. Hotové výrobky se suší na vzduchu, v teple a v suchu. Po dokonalém vyschnutí je lze kolorovat temperovými barvami.

2.8.5 Výtvarné aktivity v přírodě

Výtvarné aktivity v přírodě náleží do skupiny aktivit označovaných souhrnně termínem land-art (viz kapitola 3). „Umělci, tzv. landartisté zasahují výtvarným způsobem přímo do přírodního terénu nebo se soustředí na sběr zajímavého přírodního materiálu a z něho pak instalují objekty v přírodě nebo v místnostech, např. v galerii“ (Vondrová, 2001, s. 91). Na samotný tvůrčí proces a na emocionální prožívání tvůrce je kladen větší důraz než na finální podobu díla. Průběh akcí bývá zachycován prostřednictvím fotoaparátů a videokamer. U školních žáků jsou takové aktivity velmi oblíbené. Už fakt, že výtvarná výchova probíhá mimo školní třídu je pro ně sám o sobě motivující. Aktivity tohoto typu však kladou na učitele zvýšené nároky z hlediska organizace. Zejména učitelé z městských škol mohou mít problémy s hledáním místa vhodného pro realizaci podobných aktivit.

Následující část obsahuje několik námětů land-artových aktivit, které lze realizovat s dětmi školního věku.

- Protkávání větví stromů pomocí provázků symbolizuje vznik pomyslné pavučiny.
- Splývání s krajinou – žáci se schovávají v přírodě a chovají se tak, aby se stali její nerušící součástí.
- Výroba masek a oděvů z přírodnin
- Vytváření tajného písma z přírodnin
- Zanechávání stop v přírodě – otiskování dlaní a chodidel do mokrého písku či hlíny (tento a čtyři výše uvedené náměty pochází od Nedvědové a Zatloukalové, 2000, s. 174)
- Stavění objektů z přírodních materiálů (např. obydlí pro skřítky)
- Polidšťování částí přírody – malování obličejů stromům a balvanům barevnými křídami (podle Cikánové, 1995, s. 33)
- Empaketáž – obalování přírodních útvarů či části přírodního terénu atypickými obaly (podle Vondrové, 2001, s. 91)
- Malba na zasněženou plochu

2.8.6 Další výtvarné techniky

2.8.6.1 Koláž

Další technikou využitelnou v hodinách výtvarné výchovy je koláž. „Při koláži vystřihujeme nebo vytrháváme kousky papírů, novin, látek, fotografií a lepíme je na připravený podklad. Můžeme k ní použít i přírodních materiálů – listů, trávy, kvítků“ (Vondrová, 2001, s. 55). Jde tedy o techniku skládání námětu z jednotlivých částí.

Jedním z typů koláže i je tzv. sypaná koláž. Jedná se o koláž ze sypkých materiálů. Z přírodních materiálů lze pro sypanou koláž použít např. písek, hlínu, drobné kamínky, zrní, jehličí, mák, luštěniny, mletá koření, drcené vaječné skořápky apod. Tato technika je pro žáky poměrně snadná, vytváří prostor pro rozvoj kreativity. Mladší žáci však při práci se sypkými materiály nadělají spoustu nepořádku.

Koláž je možné využít i v návaznosti na jiné výtvarné techniky. Pro účely výtvarné výchovy lze např. vytvářet koláž z frotáže (v našem případě se bude jednat o frotáž přírodních materiálů).

obr. 3 - Koláž (kůže a plody)

2.8.6.2 Mozaika

Mozaika je výtvarná technika, pro kterou je charakteristické sestavování obrazu z drobných součástí. Tato technika byla užívána již ve starověké mezopotamské kultuře (3000 let př. n. l.), kde mozaiky zdobily stěny chrámů a paláců.

Ve výtvarné výchově lze mozaiku využít v souvislosti s přírodními materiály několika různými způsoby :

- Mozaika z kamínků vtlačovaných do tuhnoucí sádry
- Mozaika ze slunečnicových semen pokládaných na pískový podklad (podle Gainerové a Kohlové, 2003, s. 177) - viz receptář nápadů
- Mozaika z jadérek a semen vtlačovaných do plastelínového plátu (podle Jablonské, 1997, s. 52)
- Dvoubarevná mozaika z úlomků světlých a tmavých vaječných skořápek (podle Jablonské, 1997, s. 54)

obr. 4 - Mozaika (Byzantský mistr - Císařovna Theodora s průvodem)

3 Praktická část

3.1 Šetření

3.1.1 Cíl šetření

Cílem šetření bylo zjistit prostřednictvím ankety, jak často jsou přírodní materiály v hodinách výtvarné a pracovní výchovy využívány, jaké druhy materiálů a jaké výtvarné aktivity se při tvorbě s přírodními materiály používají.

3.1.2 Charakteristika ankety a užité metody

Za účelem získání požadovaných údajů byla vytvořena anonymní anketa (příloha č. 1), určená pedagogům. Vznikla sestavením šesti jednoduchých otázek, zaměřených na zjišťování údajů týkajících se využívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné a pracovní výchovy (dále jen VV a PV) na 1. stupni základních škol.

Všechny otázky byly stejného typu, po formální stránce měly podobu inventáře. Každá otázka nabízela několik variant odpovědí, respondenti mohli volit libovolné množství možností. Některé otázky (č. 3, č. 4, č. 6) navíc poskytovaly prostor pro individuální doplnění odpovědi.

Cílem otázky č. 1 bylo určit, zda respondent působí na městské či venkovské škole. Otázka č. 2 se zabývala problematikou frekvence užívání přírodních materiálů v hodinách VV/PV. Otázka č. 3 zjišťovala, které konkrétní materiály nachází v hodinách VV/PV největší uplatnění. Úkolem otázky č. 4 bylo postihnout výtvarné techniky, které se učitelům VV/PV

při práci s přírodním materiály nejlépe osvědčily. Otázka č. 5 byla zaměřena na zdroje námětů, které učitelé pro práci s přírodními materiály využívají. Otázka č. 6 zkoumala důvody, proč učitelé využívají nebo naopak nevyužívají v hodinách VV/PV přírodní materiály.

Při vyhodnocování získaných údajů bylo využito absolutní a relativní četnosti. V zájmu přiblížení šetření širší veřejnosti byly tyto odborné termíny nahrazeny pojmem počet (učitelů, materiálů, aktivit, atd.) a symbolem %. Pro větší přehlednost byly výsledky šetření doplněny tabulkami a grafy.

3.1.3 Průběh šetření

Cílovou skupinou – respondenty – byli učitelé výtvarné a pracovní výchovy na 1. stupni ZŠ. Část formulářů ankety byla předána osobně, většina však zprostředkovaně. To je také nejspíš příčinou neúplné návratnosti formulářů (ke zpracování se jich vrátilo pouze 90 %). Jako výchozí materiál pro vyhodnocování šetření byly nakonec použity ankety vyplněné 65 učiteli.

3.1.4 Popis zkoumaného vzorku

Na šetření se podílelo celkem 65 učitelů 1. stupně základních škol, kteří vyučují předměty výtvarná či pracovní výchova. Část zkoumaného vzorku tvořili učitelé městských, část učitelé venkovských škol. Jednalo se o učitele různých věkových kategorií a odlišného počtu let pedagogické praxe.

Podrobnější popis zkoumaného vzorku uvádí tabulka č. 1, graf č. 1 a graf č. 2.

Tabulka č. 1: *Počet učitelů městských a venkovských ZŠ*

	Počet učitelů	**%**
Městská ZŠ	45	69,2
Venkovská ZŠ	20	30,8
Celkem	65	100

Komentář: Z tabulky č. 1 vyplývá, že se šetření zúčastnil větší počet učitelů z městských škol (69,2 %) než z venkovských škol (30,8 %). Dva z respondentů uvedli k této otázce vlastní kategorie, a to sice škola maloměstská a škola příměstská. Obě varianty byly při vyhodnocování zařazeny do kategorie městských škol.

Graf č. 1: *Věková struktura cílové skupiny pedagogů*

Komentář: Z grafu č. 1 je patrná věková struktura zkoumaného vzorku, tedy učitelů, kteří se na šetření podíleli. Jejich věk se pohyboval v rozmezí od 20 let do 61 let. Graf č. 1 však udává hodnoty získané pouze z 63 anket. Dva respondenti totiž svůj věk neuvedli. Hodnoty získané z jejich anket nebyly brány v potaz ani při vyhodnocování některých dalších otázek, ve kterých byl zohledňován věk.

Graf č. 2: *Struktura cílové skupiny pedagogů dle délky jejich pedagogické praxe*

Komentář: Délka praxe zkoumaného vzorku učitelů se pohybuje v intervalu od 1 roku do 38 let. Z grafu č. 2 vyplývá, že převážnou část tvoří učitelé s délkou praxe do 15 let.

3.1.5 Stanovení předpokladů a otázek

3.1.5.1 Předpoklady

P1: Předpokládáme, že přírodní materiály nejsou využívány v hodinách výtvarné a pracovní výchovy příliš často. (Ověřováno otázkou č. 2.)

P2: Předpokládáme, že jsou přírodní materiály využívány v hodinách VV/PV častěji na venkovských než na městských školách (z důvodu snazšího přístupu k přírodním materiálům). (Ověřováno otázkami č. 1, 2.)

P3: Předpokládáme, že šíře spektra přírodních materiálů využívaných v hodinách VV/PV nezávisí na věku ani na délce praxe učitelů těchto předmětů. (Ověřováno otázkou č. 3.)

P4: Předpokládáme, že učitelé VV/PV čerpají náměty pro práci s přírodními materiály minimálně ze dvou různých zdrojů (přepokládáme tak vzhledem k tomu, že žádný ze zdrojů není příliš bohatý na náměty využívající přírodní materiály). (Ověřováno otázkou č. 5.)

3.1.5.2 Otázky

O1: Které přírodní materiály jsou v hodinách VV/PV využívány nejčastěji a které nejméně často? (Zjišťováno otázkou č. 3.)

O2: Kolik různých výtvarných aktivit využívají učitelé VV/PV pro práci s přírodními materiály? (Zjišťováno otázkou č. 4)

O3: Které výtvarné aktivity, využívající přírodní materiály se těší mezi učiteli VV/PV největší oblibě a které naopak nepatří mezi oblíbené? (Zjišťováno otázkou č. 4.)

O4: Které zdroje námětů pro práci s přírodními materiály využívají učitelé VV/PV nejčastěji? (Zjišťováno otázkou č. 5)

O5: Z jakých důvodů využívají učitelé v hodinách VV/PV přírodní materiály? (Zjišťováno otázkou č. 6)

3.1.6 Výsledky šetření a jejich komentář

P1: Předpokládáme, že přírodní materiály nejsou využívány v hodinách výtvarné a pracovní výchovy příliš často.

Zjišťováno otázkou č. 2.

Výsledek zpracovává graf č. 3.

Graf č. 3: *Frekvence užívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné a pracovní výchovy na 1. stupni ZŠ*

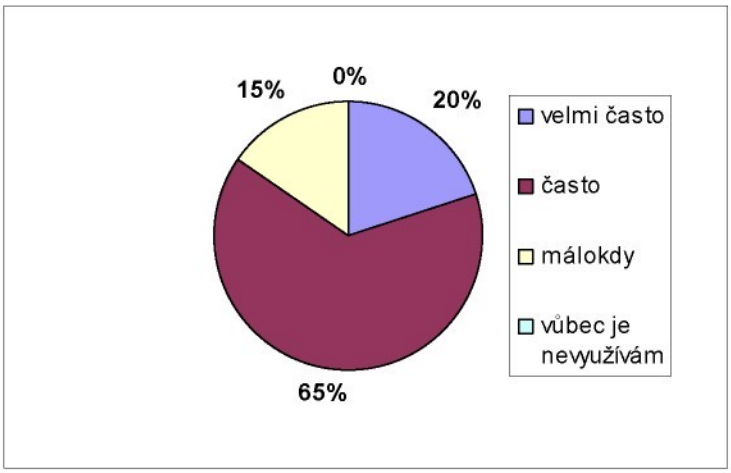

Komentář: Graf ukazuje, že přírodní materiály jsou v hodinách VV/PV využívány hojně. 65 % dotázaných uvedlo, že je využívá *„často“*, 20 % dotázaných dokonce *„velmi často“*. Pouze 15 % respondentů zvolilo třetí možnost – *„málokdy“*. Varianta *„vůbec je nevyužívám“* nebyla mezi odpověďmi zaznamenána ani jednou.

Předpoklad P1 se nepotvrdil.

P2: Předpokládáme, že jsou přírodní materiály využívány v hodinách VV/PV častěji na venkovských než na městských školách.

Zjišťováno otázkami č. 1, č. 2.

Výsledek zpracovávají grafy č. 4 , č. 5.

Graf č. 4: *Frekvence užívání přírodních materiálů v hodinách VV/PV na městských školách*

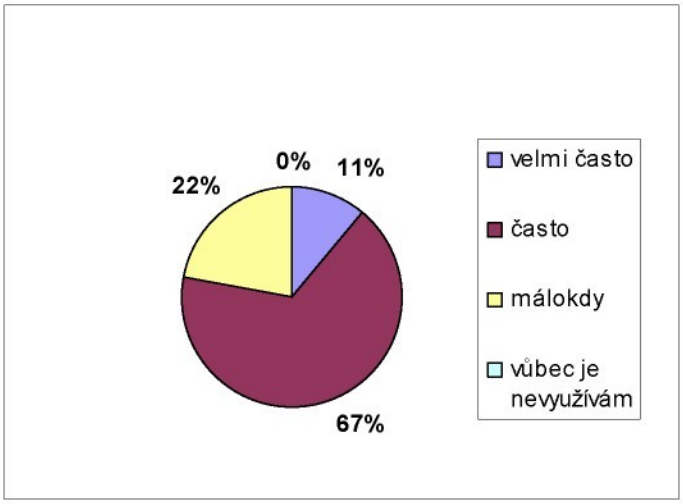

Graf č. 5: *Frekvence užívání přírodních materiálů v hodinách VV/PV na venkovských školách*

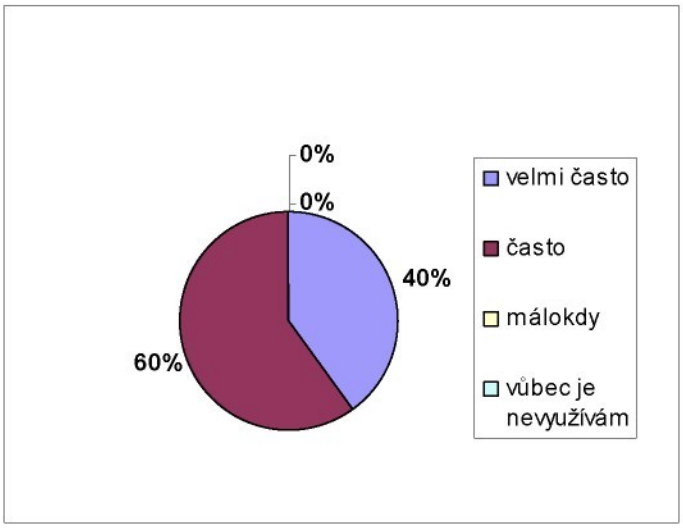

Komentář: Při porovnání obou grafů je patrné, že na venkovských školách jsou přírodní materiály využívány mnohem častěji než na školách městských. Z učitelů městských škol uvedlo 11 %, že používá přírodní materiály *„velmi často“*, 67 % *„často“*, a 22 % *„málokdy“*. Učitelé venkovských škol uváděli pouze první dvě varianty – *„velmi často“* (40 %) a *„často“* (60 %).

Předpoklad P2 se potvrdil.

P3: Předpokládáme, že šíře spektra přírodních materiálů využívaných v hodinách VV/PV nezávisí na věku ani na délce praxe učitele daných předmětů.

Zjišťováno otázkou č. 3.

Výsledek zpracovávají grafy č. 6, č. 7.

Graf č. 6: *Závislost šíře spektra využívaných přírodních materiálů na věku učitele*

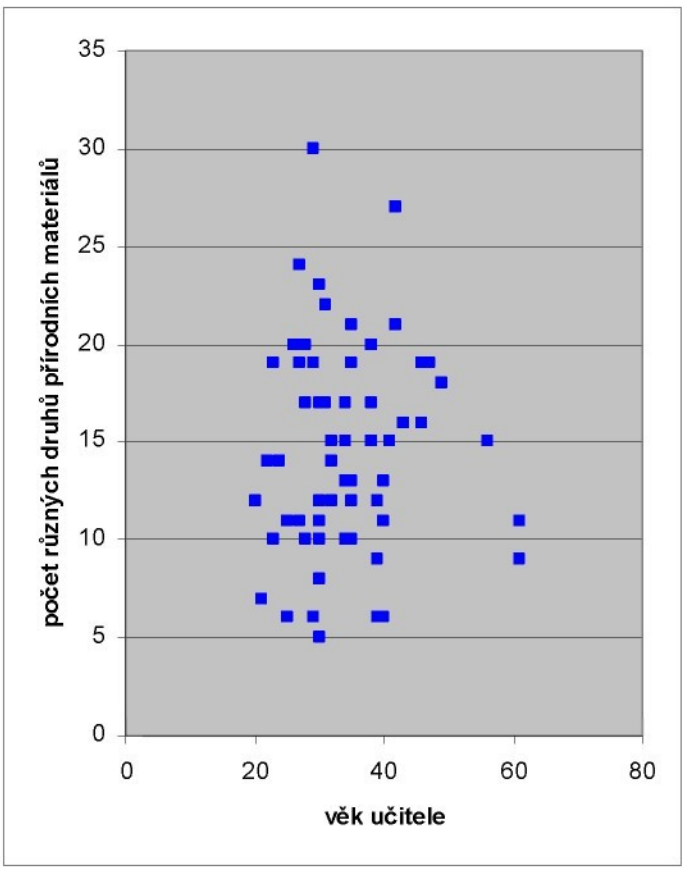

Graf č. 7: *Závislost šíře spektra využívaných přírodních materiálů na délce pedagogické praxe učitele*

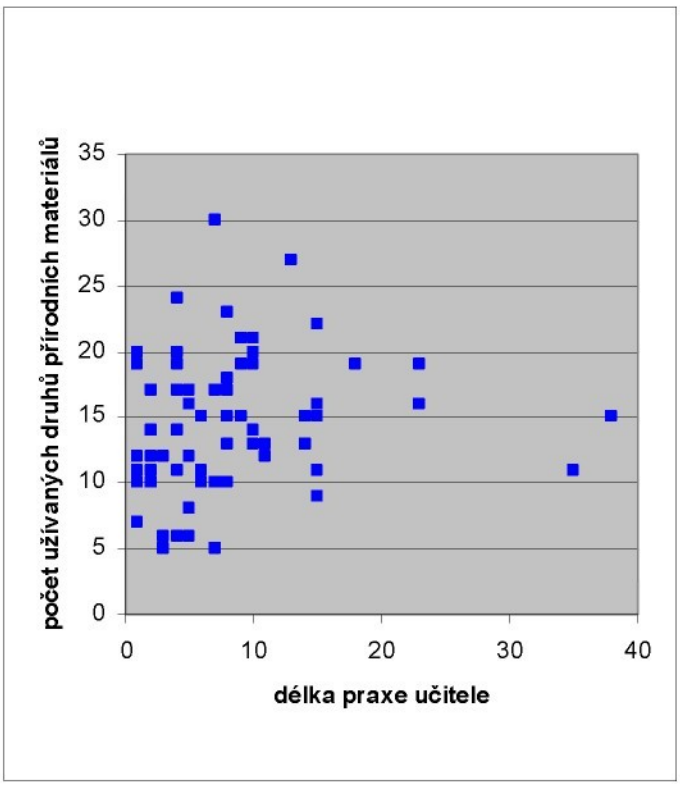

Komentář: V případě grafu č. 6 bylo bráno při hodnocení v potaz pouze 63 z celkového počtu 65 anket. Ve zbývajících dvou případech totiž respondenti neuvedli svůj věk.

Z grafů vyplývá, že šíře spektra přírodních materiálů užívaných v hodinách VV/PV skutečně nezávisí ani na věku učitele ani na délce jeho pedagogické praxe. Jednotlivé body obou grafů jsou rovnoměrně rozptýlené, nic nenasvědčuje tomu, že by určitá věková kategorie nebo kterákoli z kategorií délky pedagogické praxe vynikala výrazně širším nebo naopak výrazně užším spektrem materiálů. Hodnoty, které se výrazněji odlišují, jsou v obou případech pouze výjimkou a týkají se jedinců, nikoli celých skupin.

Předpoklad P3 se potvrdil.

P4: Předpokládáme, že učitelé VV/PV čerpají náměty pro práci s přírodními materiály minimálně ze dvou různých zdrojů.

Zjišťováno otázkou č. 5.

Výsledek zpracovává graf č. 8.

Graf č. 8: *Množství zdrojů námětů využívaných učiteli pro práci s přírodními materiály*

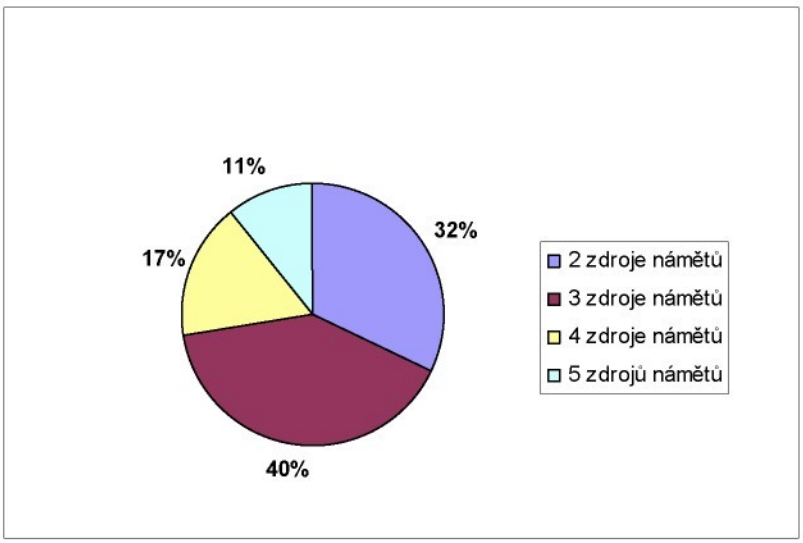

Komentář: Graf potvrzuje předpoklad, že učitelé VV/PV využívají pro práci s přírodními materiály minimálně 2 zdroje námětů. Šetření prokázalo, že 32 % učitelů využívá dva zdroje námětů, 40 % učitelů tři zdroje, 17 % čtyři zdroje a 11 % dokonce 5 zdrojů námětů. Ani jeden z respondentů neuvedl, že by využíval pouze jeden zdroj námětů.

Předpoklad P4 se potvrdil.

O1: Které přírodní materiály jsou v hodinách VV/PV využívány nejčastěji a které nejméně často?

Zjišťováno otázkou č. 3.

Výsledek zpracovává graf č. 9.

Graf č. 9: *Frekvence užívání jednotlivých přírodních materiálů v hodinách VV/PV*

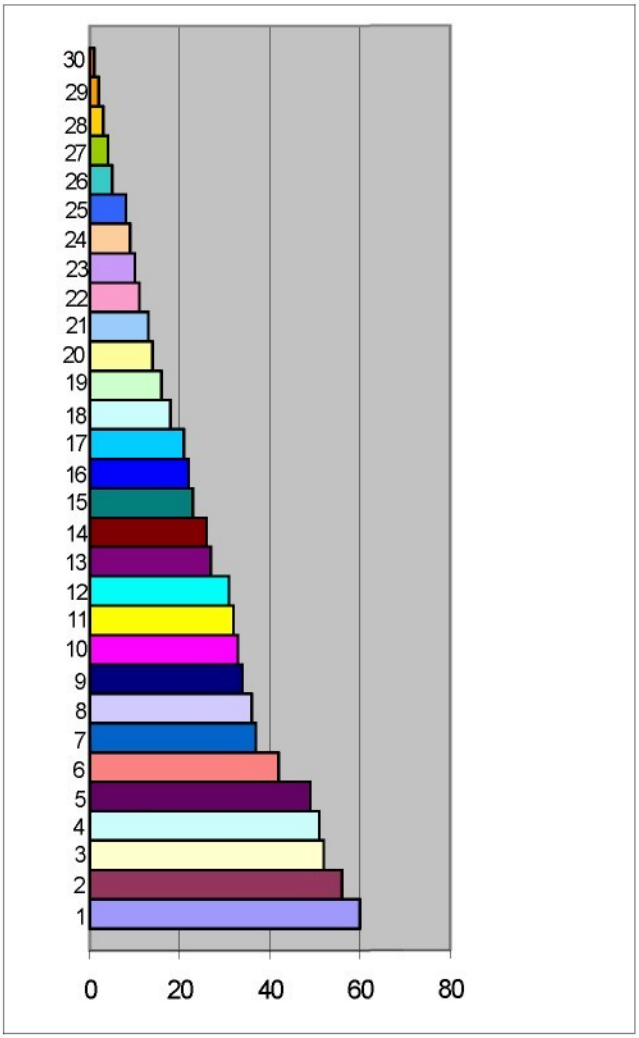

Legenda:

30	šupiny, sůl, semena rostlin
29	bukvice, včelí vosk
28	kůra stromů, jeřabiny
27	seno
26	kožešiny, lýko, mouka
25	jehličí
24	obaly plodů, fazole, korek
23	piliny
22	sníh
21	kůže, hobliny
20	sláma
19	hlína, obilí
18	vaječné skořápky
17	proutí
16	písek, lastury, peří
15	sádra, nažky javorů
14	ovoce
13	ulity, brambory, hrách
12	čočka
11	rýže
10	dřevo
9	ořechy
8	šišky
7	květy rostlin
6	kameny
5	žaludy
4	šípky
3	koření
2	kaštany
1	listy rostlin

Komentář: Z grafu jednoznačně vyplývá, že v hodinách VV/PV jsou nejčastěji využívány listy rostlin (uvedlo je 92,3 % respondentů), kaštany (86,2 %) a koření (80 %). Naopak, materiály, které jsou využívány nejméně často, jsou rybí šupiny, sůl a semena rostlin (zmínilo je 1,5 % respondentů), dalšími materiály, které se netěší přílišné oblibě jsou bukvice a včelí vosk (3,1 %) a kůra stromů společně s jeřabinami (4,6 %).

O2: Kolik různých výtvarných aktivit využívají učitelé při tvorbě s přírodními materiály?

Zjišťováno otázkou č. 4.

Výsledek zpracovává graf č. 11.

Graf č. 11: *Množství využívaných výtvarných aktivit u jednotlivých učitelů*

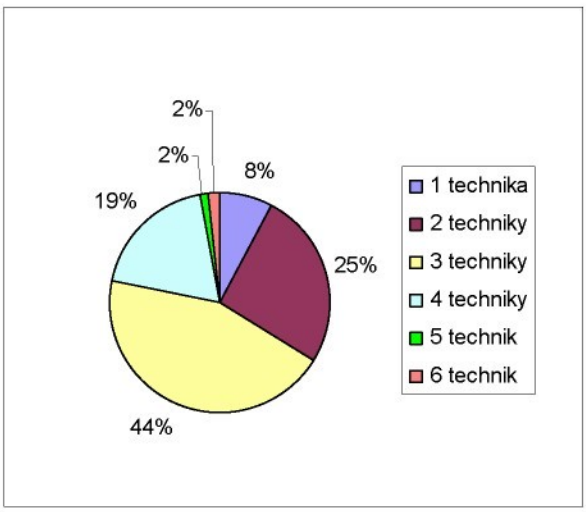

Komentář: Graf ukazuje, že největší množství učitelů (44 %) využívá 3 různé výtvarné techniky, 25 % učitelů využívá 2 výtvarné techniky, 19 % učitelů 4 výtvarné techniky, 2 % 5 technik a stejné množství učitelů dokonce 6 různých výtvarných technik. Pouze 8 % z dotazovaných uvedlo, že využívá jen jednu výtvarnou techniku.

O3: Které výtvarné aktivity se těší mezi učiteli VV/PV největší oblibě a které naopak nepatří mezi oblíbené?

Zjišťováno otázkou č. 4.

Výsledek zpracovává graf č. 10.

Graf č. 10: *Oblíbenost jednotlivých výtvarných aktivit při práci s přírodními materiály*

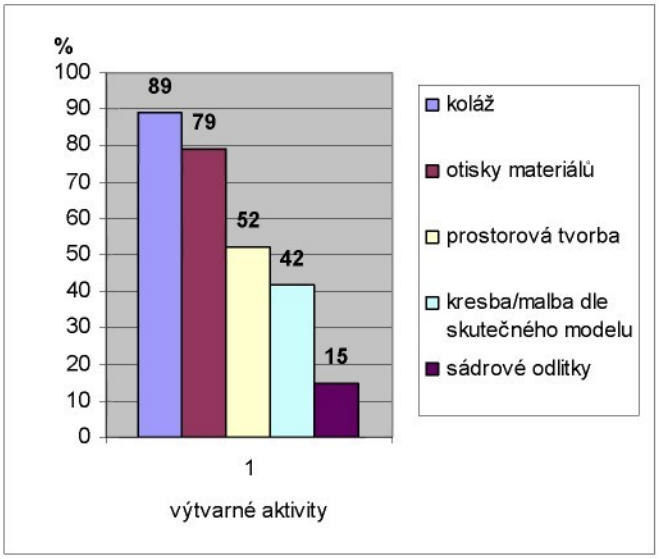

Komentář: Z výsledků šetření je evidentní, že nejoblíbenější výtvarnou aktivitou využívající přírodní materiály je koláž. Z grafu lze vyčíst, že ji jako osvědčenou aktivitu uvedlo 89 % dotazovaných učitelů. Další poměrně populární výtvarnou aktivitou je otiskování přírodních materiálů (zvolilo ji 79 % respondentů). Jako nepříliš oblíbená aktivita se ukázala tvorba sádrových odlitků (tuto aktivitu volilo pouze 15 % respondentů). Učitelé rovněž uváděli další výtvarné aktivity, které s oblibou užívají – frotáž (uvedla 3 % učitelů), mozaika, výtvarné aktivity v přírodě, kresba přírodním materiálem a kresba do přírodního materiálu (shodně 1,5 % učitelů). Tyto aktivity nebyly záměrně začleněny do grafu, protože nebyly ve výčtu možností a výsledky by tudíž byly zkreslené.

O4: Které zdroje námětů pro práci s přírodními materiály využívají učitelé VV/PV nejčastěji?

Zjišťováno otázkou č. 5.

Výsledek zpracovává graf č. 12.

Graf č. 12: *Míra využívání jednotlivých zdrojů námětů*

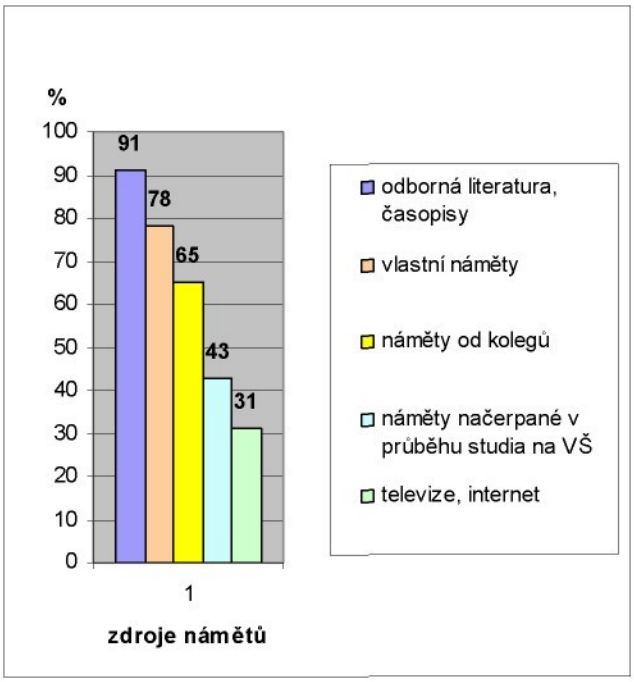

Komentář: Z grafu vyplývá, že nejčastěji využívanými zdroji námětů pro tvorbu s přírodními materiály jsou literatura a časopisy. Tuto možnost zvolilo při vyplňování ankety celých 91 % dotazovaných učitelů. Nejmenší část učitelů čerpá náměty z televize a internetu (31 % učitelů).

O5: Z jakých důvodů využívají učitelé v hodinách VV/PV přírodní materiály?

Zjišťováno otázkou č. 6.

Výsledek zpracovává tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: *13 důvodů, proč učitelé využívají v hodinách VV/PV přírodní materiály*

Důvod	**Počet učitelů**	**%**
Jsou snadno dostupné.	61	96,8
Žáci s nimi rádi pracují.	59	93,6
Jsou levné	42	66,6
Práce s nimi se daří i méně nadaným žákům.	9	14,3
Přírodní materiály lze využít i v jiných předmětech.	6	9,5
Práce s nimi podporuje fantazii a kreativitu.	5	7,9
Jsou pro žáky přirozené – vidí je kolem sebe.	3	4,8
Skýtají mnoho námětů a možností obměn.	2	3,2
Podporují rozvoj smyslového vnímání.	1	1,6
Nabízí široké spektrum materiálů.	1	1,6
Podíl žáků na shánění materiálů má motivační význam.	1	1,6
Přírodní materiály ladí s ročním obdobím.	1	1,6
Nabízí možnost skupinové práce a práce v terénu.	1	1,6

Komentář: Z tabulky vyplývá, že mezi důvody, proč učitelé využívají přírodní materiály, dominují hned dva. 96,8 % učitelů využívá přírodní materiály proto, že jsou snadno dostupné, 93,6 % učitelů oceňuje fakt, že s nimi pracují žáci

rádi. Tato otázka byla v porovnání s ostatními v největší míře doplňována. Původní tři navrhované důvody se tak rozrostly o dalších 10.

Otázka nabízela i varianty opačné – tři důvody, proč učitelé přírodní materiály nevyužívají. Této možnosti využil pouze 1 respondent který uvedl, že nevyužívá přírodní materiály proto, že jsou obtížně dostupné, především mají-li si je obstarávat žáci sami.

3.1.7 Shrnutí výsledků

Cílem šetření bylo zjistit, s jakou frekvencí jsou v hodinách výtvarné a pracovní výchovy na 1. stupni ZŠ využívány přírodní materiály, jaké druhy přírodních materiálů a jaké výtvarné techniky se pro tento účel používají.

Z výsledků šetření vyplývá, že přírodní materiály hrají ve výtvarné a pracovní výchově významnou roli. Oproti původnímu předpokladu učitelé uváděli, že využívají přírodní materiály v hojné míře. Často je zařazuje do hodin výtvarné a pracovní výchovy 65 % dotázaných učitelů a dalších 20 % dokonce velmi často. Šetření také ověřilo, že jsou přírodní materiály častěji využívány v hodinách výtvarné a pracovní výchovy na venkovských školách než na městských. Důvodem bude nejspíš snazší dostupnost přírodních materiálů na venkově.

Mezi nejoblíbenější přírodní materiály byly zařazeny listy rostlin (jmenovalo je 92,3 % respondentů), kaštany (86,2 %) a koření (80 %). Nejosvědčenější výtvarnou aktivitou užívanou v souvislosti s přírodními materiály je dle výsledků šetření koláž.

Šetření také prokázalo, že obliba přírodních materiálů u učitelů je záležitostí čistě individuální. Nemá na ni vliv věk, ani délka pedagogické praxe učitelů (bereme v úvahu, že vzdělání mají učitelé obdobné).

3.2 Receptář výtvarných aktivit

Receptář výtvarných aktivit představuje soubor metodicky zpracovaných výtvarných námětů, které jsou založeny na využívání přírodních materiálů. Jedná se o praktickou ukázku toho, jak lze přírodní materiály v hodinách výtvarné výchovy použít.

Vybrané výtvarné aktivity (viz kapitola 3.2.1) byly vyzkoušeny v praxi. Realizace těchto aktivit se uskutečnila na Základní škole v Hrubém Jeseníku a zúčastnili se jich žáci 1. – 5. ročníku.

3.2.1 Realizované výtvarné aktivity

3.2.1.1 Podzimní schovávaná

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

obeznámit žáky s technikou míchání barev

Další cíle:

zopakovat znalosti z prvouky (mezipředmětové vztahy): „Co se děje se stromy na podzim?“

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné školní třídě.

Pomůcky:

lepidlo (nejlépe Herkules), 2 čtvrtky (1 x formát A4, 1 x formát A5), temperové barvy, paleta na míchání barev, 2 štětce, kelímek s vodou, hadřík na osušení štětce, pokrývka lavice

Přírodní materiály:

různobarevné listí (Každý žák by měl mít 2 – 3 listy.)

Motivace:

U tohoto úkolu se nabízí hned několik variant motivace, které lze libovolně kombinovat:

1) Hra: Na schovávanou

   Hra by se nekonala z časového důvodu přímo v hodině výtvarné výchovy, ale například v rámci vycházky či tělesné výchovy uskutečněné venku. V hodině výtvarné výchovy by byla hra pouze připomenuta a dána do souvislosti s výtvarnou aktivitou – tak jak se žáci schovávali při hře, tak teď budou mít za úkol schovat list na papíru.

2) Motivační rozhovor o barevných proměnách podzimu: „Určitě jste si všimli, že na podzim vypadá příroda jinak. Listí na stromech změní svou barvu ze zelené na nejrůznější odstíny žluté, červené a hnědé. Přemýšleli jste někdy o tom, jak je to možné ? Myslíte si, že byste také dokázali namíchat tolik barevných odstínů? Co kdybychom se o to teď pokusili?“

3) Hra: Hádej, která barva vznikne!

   Učitel pokládá otázky typu: „Jaká barva vznikne, když smíchám modrou a žlutou barvu?“ Žáci říkají, co si myslí. Učitel by měl poté nejen říci správné řešení, ale také své tvrzení žákům dokázat na paletě.

Pro krátkou motivaci by mělo stačit míchání následujících barev:

- modrá + žlutá = zelená
- červená + modrá = fialová
- červená + žlutá = oranžová
- červená + modrá + žlutá = hnědá

Pracovní postup:

1) V první fázi tvorby by měli žáci dostat příležitost k experimentování s mícháním barev. K tomu jim poslouží čtvrtka menšího formátu. Na ni mohou nanášet libovolně namíchané odstíny. Tato fáze by neměla být opomenuta především u žáků, jejichž zkušenosti s mícháním barev jsou minimální, či dokonce nulové.
2) Žáci nalepí na čtvrtku většího formátu pomocí lepidla a štětce vybraný list (případně 2 listy).
3) Snaží se na paletě namíchat odstíny barev tak, aby byly co možná nejpodobnější odstínům barev listu.
4) Namíchané barvy pak nanášejí na čtvrtku takovým způsobem, aby nalepený list co nejvíce splynul s okolím (aby se na čtvrtce dokonale „schoval" – odtud název aktivity: Podzimní schovávaná).

Hodnocení, prezentace:

Výsledky žákovské tvorby by měly být hodnoceny nejprve hromadně žáky, poté by se měl ke každé práci vyjádřit učitel. Hodnoceno by mělo být především vystižení odstínu barvy listu (jak dobře je list na čtvrtce schovaný).

Hotová díla je vhodné vystavit formou nástěnky jako dočasnou výzdobu třídy či jiných prostor školy.

Obměny:

V obměněné verzi si žáci mohou list detailně prohlédnout, potom ho čímkoliv zakrýt a snažit se namíchat co nejpodobnější odstín podle paměti. Ten následně nanesou na část čtvrtky. List pak nalepí na čtvrtku vedle barevné skvrny a mohou porovnávat, do jaké míry se jim podařilo odstín vystihnout.

Žáci také mohou místo vystihování co nejpodobnějšího odstínu usilovat o namíchání barvy s maximálním možným kontrastem vzhledem k listu (případně jiné přírodnině).

Fotodokumentace:

obr. 5 - Podzimní schovávaná

obr. 6 - Podzimní schovávaná

Komentář:

Aktivita proběhla ve čtvrtém a pátém ročníku. Techniku míchání barev měli žáci již osvojenou, proto jim nečinila problémy a žáci byli při tvoření úspěšní. Při závěrečném hodnocení bylo zjištěno, že věkový rozdíl mezi žáky 4. a 5. ročníku neměl v tomto případě vliv na úroveň výsledků jejich tvorby.

3.2.1.2 Pravěcí malíři

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

přimět žáky k vnímání barev okolí, seznámit je s historii vzniku barev

Další cíle:

podpořit kooperaci žáků při skupinové práci

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita neprobíhá ve třídě, nýbrž venku v přírodě.

Pomůcky:

čtvrtka (formát A3)

Přírodní materiály:

přírodniny nalezené během vycházky (Konkrétní druhy přírodnin závisí na ročním období a lokalitě, ve které se budou žáci pohybovat.)

Motivace:

1) Celá hodina výtvarné výchovy proběhne ve formě vycházky, což je samo o sobě motivující.
2) Učitel během vycházky podá žákům stručný výklad o vzniku barev, který by měl být zajímavý a pro žáky tedy poslouží rovněž jako částečná motivace.
3) Hra: Pan čáp ztratil čepičku

   Hra je obměnou klasické honičky, kdy vybrané dítě (honič) zvolá: „Pan čáp ztratil čepičku, měla barvu, barvičku…(doplní libovolnou barvu)". Po vyřčení této formule začíná honit své spolužáky. Pomyslnou záchranou před chycením je dotyk zmíněné barvy. Několik prvních minut by se hra hrála dle klasických pravidel, poté se nabízí obměna, kdy žáci místo libovolných věcí vyřčené barvy musí hledat dotyčný odstín v přírodě. Hra je vhodná především pro mladší žáky (1. a 2. roč.).

Pracovní postup:

1) Učitel s žáky absolvuje vycházku do přírody. Cestou žáky seznámí s historií vzniku barev, pak žáky rozdělí do vyvážených skupin (po 4, případně 5 žácích) a zadá jim úkol. Jedná se vlastně o jakousi podobu skupinové soutěže, proto by měl také pevně stanovit pravidla.
2) Žáci rozdělení do skupin po zbytek cesty bedlivě sledují své okolí a hledají přírodní materiály co možná nejširšího spektra barev.
3) Z nashromážděných materiálů se pak snaží libovolným způsobem získat barvivo a nanést ho na čtvrtku. Učitel by měl upřesnit způsob uspořádání barev na čtvrtce (důvodem je co nejsnazší počítání barev vedoucí k závěrečnému vyhodnocení soutěže).

Hodnocení, prezentace tvorby:

Závěrečnou fázi úkolu tvoří porovnání výsledků jednotlivých skupin. Nejúspěšnější skupina (ta s nejvyšším počtem barevných odstínů) je vyhlášena vítězem, snahu ostatních skupin by však měl učitel ocenit alespoň pochvalou.

Protože u této aktivity nejde ani tak o finální produkt výtvarné tvorby jako o její samotný průběh, vystavování jejích výsledků není nezbytné.

Důležitá upozornění:

1) Žáci by měli být předem informováni o tom, že aktivita bude probíhat venku, aby si zvolili příslušné oblečení a především vhodnou obuv.
2) Pokládáme za velmi důležité, aby učitel žáky jasně upozornil na zákaz užívání přírodních materiálů živočišného původu (živých tvorů).

Obměny:

O něco obtížnější varianta spočívá v konkretizaci námětu pro malbu přírodními pigmenty.

Fotodokumentace:

obr. 7 - Pravěcí malíři

obr. 8 - Pravěcí malíři

obr. 9 - Pravěcí malíři

Komentář:

Aktivita byla realizována v 1. ročníku. Probíhala venku v přírodě, což u žáků vzbudilo pozitivní ohlas. Okamžitě pochopili, co je jejich úkolem a s nadšením ho plnili. Aktivita ale musela být předčasně ukončena, aby se žáci stihli včas přemístit na další vyučování. Vzhledem k této zkušenosti se jeví jako vhodnější časová dotace 2 vyučovací hodiny.

3.2.1.3 „Kdo se schová, vyhraje!“

(námět podle Nedvědové a Zatloukalové, 2000, s. 174)

Výtvarný cíl:

realizovat s žáky výtvarnou akci v přírodě

Další cíle:

rozšířit poznatky z ekologie, týkající se maskování živočichů v přírodě

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá venku v přírodě.

Pomůcky:

vhodné oblečení (pokud možno starší, ne příliš barevné), příslušná obuv, izolepa, fotoaparát nezbytný k dokumentaci celé akce (týká se učitele)

Přírodní materiály:

listí (případně seno či sníh), křoví, stromy

Motivace:

1) Učitel pokládá žákům otázky typu:
   „Co děláte, když máte z něčeho strach?“
   „Kam se nejčastěji schováváte, když máte strach“
   „Víte, co dělají zvířátka, když mají strach?“
   „Kam a jak se schovávají?“
2) Potom žáky motivuje pomocí vyprávění o ochranném zbarvení živočichů a o jejich maskování v přírodě.
3) Dalším motivačním faktorem může být vyhlášení soutěže o nejlépe zamaskované „zvířátko“ (žáka).

Pracovní postup:

1) Žáci se nejprve samostatně rozdělí do dvojic či trojic.

2) Jeden z žáků pak předstírá zvířátko a ostatní se ho snaží co nejlépe zamaskovat. K tomu smí využít všechny dostupné přírodní materiály v okolí (např. listí, větvičky křoví…) a izolepu.
3) K dobře zamaskovanému „zvířátku“ pak přivolají učitele, který ho vyfotografuje.
4) Role ve skupině se promění tolikrát, aby se každý žák ocitl v roli zvířátka.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení by určitě měla zaznít pochvala.

Výsledkem této aktivity není výtvarné dílo žáků, nýbrž fotodokumentace akce pořízená učitelem. Doporučuji fotografie vystavit a opatřit popisky a komentářem, aby si i nezasvěcení (např. rodiče) dokázali představit, co bylo předmětem této aktivity.

Fotodokumentace:

obr. 10 - Kdo se schová, vyhraje!

obr. 11 - Kdo se schová, vyhraje!

Komentář:

Výtvarné akce se zúčastnili žáci 2. a 3. ročníku. Aktivita je bavila při vymýšlení úkrytů žáci projevovali značnou vynalézavost. Ochotně si navzájem pomáhali. Zdá se, že by bylo možné aktivitu realizovat jak s mladšími, tak i se staršími ročníky.

3.2.1.4 Podzimní skřítkové

(námět podle Nedvědové a Zatloukalové, 2000, s. 174)

Výtvarný cíl:

podnítit fantazii a kreativitu žáků, vytvořit kostým z přírodních materiálů

Další cíle:

podpořit vzájemnou spolupráci žáků ve skupinách

Časová dotace:

2 vyučovací hodiny

Místo konání:

Aktivita probíhá venku v přírodě.

Pomůcky:

velká jehla, nit, izolepa, obuv vhodná pro pohyb venku, sponky do vlasů, vlásenky

Přírodní materiály:

veškeré přírodní materiály dostupné ve vymezeném prostoru (např. listí, větévky, rostliny, plody podzimních přírodnin…)

Motivace:

Pohádka o podzimním království:

Už jste slyšeli, že každé roční období má svá království ? Ne? Tak já vám o nich povím. A protože je právě teď podzim, začnu třeba podzimním královstvím.

V podzimním království nežijí obyčejní lidé, ale skřítci podzimníčci. Pro normální smrtelníky, jako jsme my, jsou neviditelní, ale zato moc dobře vidíme jejich práci. Skřítci podzimníčci mají totiž na starost všechny změny, které na podzim v přírodě pozorujeme. Pomáhají kytičkám odkvétat, přebarvují listí na stromech a nakonec ho z nich i shazují a pomalu připravují některá zvířátka na zimní spánek. Zdálo by se, že dělají vzorně svou práci a nikdy nezlobí, ale to není vždycky tak docela pravda. Zrovna nedávno jsem slyšela o jednom podzimním království, kde podzimníčci nadělali svému králi spoustu

starostí. Z ničeho nic začali být neuvěřitelně marniví. Neustále si kupovali nové oblečení, vzhlíželi se v zrcadle a vymýšleli, jaký model si pořídí příště. Pro samé parádění pak zapomínali na své povinnosti. To se jejich králi samozřejmě nelíbilo. Rozhodl se použít svá kouzla a odčaroval všechno oblečení. V celém království pak nezůstaly jediné šaty, kalhoty, dokonce ani klobouk by jste tam nenašli. Skřítkům nezbylo než se začít oblékat do čehokoliv, co našli. Začali si tedy vyrábět oblečení z větviček a listí a vůbec ze všeho, co našli v lese.

Dokážete si představit, že byste se i vy ocitli ve stejné situaci? Víte co? Pojďme si to vyzkoušet!

Pracovní postup:

1) Žáci se rozdělí do dvojic, případně do větších skupinek.
2) Shromažďují přírodní materiály potřebné k výrobě kostýmů.
3) Dle vlastní fantazie vytváří z přírodních materiálů kostýmy. Technika výroby kostýmů je libovolná, učitel by neměl do její volby zasahovat. Žáci mohou navlékat listí na nit či přivazovat jednotlivé materiály provázkem. Učitel má úlohu pozorovatele, případně rádce.
4) Protože finální výtvory nemají dlouhou životnost, doporučuje se všechny kostýmy vyfotografovat.

Hodnocení, prezentace:

U této aktivity navrhuji jako způsob hodnocení volbu nejlepších kostýmů.

Co se týče prezentace, jelikož se nejedná o materiály trvanlivé a kostým jako takový bez figuríny pořádně nevynikne, přichází v úvahu prezentace prostřednictvím fotodokumentace.

Fotodokumentace:

obr. 12 - Podzimní skřítkové

obr. 13 - Podzimní skřítkové

obr. 14 - Podzimní skřítkové

Komentář:

Aktivita proběhla venku v přírodě. Zúčastnili se jí žáci 4. a 5. ročníku. Aktivita je nadchla, žáci hýřili neuvěřitelnými nápady, které s úspěchem realizovali. Pouze 1 skupinka potřebovala poradit, ostatní pracovali zcela samostatně. Finální výtvory všech skupin byly velice zdařilé.

3.2.1.5 Abstraktní umění

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

seznámit žáky s abstraktním uměním; netradiční pojetí grafiky

Další cíle:

zapojit princip náhody do výtvarné výchovy

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

papír (formát A4, měkký papír – ne čtvrtka), temperové barvy, štětec, paleta, pokrývka lavice, kelímek s vodou, hadřík na osušení štětce

Přírodní materiály:

přírodniny s různou povrchovou strukturou (kaštany, šišky, kameny, bukvice, vlašské ořechy, úlomky větviček, lastury, ulity…)

Motivace:

1) Učitel předvede žákům ukázky některých abstraktních děl. Žáci říkají, zda se jim to či ono dílo líbí či ne. Jejich dalším úkolem je hádat, co díla znázorňují, a snažit se vymyslet pro ně nejvhodnější názvy. Učitel by měl vždy správný název díla doplnit.
2) Učitel seznámí žáky se základy abstraktního umění. Výklad by měl být samozřejmě přizpůsoben věku a úrovni žáků.
3) Motivační otázka: „Myslíte, že byste také zvládli vytvořit takové abstraktní dílo?“„Pojďme si to vyzkoušet!“

Pracovní postup:

1) Žáci si vyberou několik (3 – 4) různých druhů přírodnin.
2) Jednu z vybraných přírodnin natřou temperovou barvou.
3) Nabarvenou přírodninu položí na papír a ten společně s ní zmuchlají.
4) Papír rozloží a narovnají, přírodninu vyjmou.
5) Stejným způsobem pokračují i s ostatními přírodninami. Používají tentýž papír, zvolí si však pro každou přírodninu jinou barvu (tu si mohou libovolně namíchat).
6) Po zaschnutí barev je možné hotová díla pro dokonalejší narovnání vylisovat v knížce (stejným způsobem jako se lisují rostliny do herbáře). Jako nejvhodnější způsob rovnání papíru se však jeví přežehlení žehličkou (mezi 2 papíry).

Hodnocení, prezentace:

Výsledná podoba výtvarných děl je náhodná, proto by bylo hodnocení obtížné. Vhodnější je zopakovat s žáky aktivity, které byly součástí motivace, kdy žáci vymýšlí názvy nejprve pro díla vlastní a poté i pro díla svých spolužáků.

Za jednu z možných forem prezentace považuji výstavu v prostorách školy pod názvem „Abstraktní umělci… (např. 3. B)".

Obměny:

Namísto muchlání papíru je možné natřené přírodniny otiskovat na papír se zavřenýma očima – ne cíleně. Výsledný efekt by pak měl být stejně jako u muchlání náhodný.

Fotodokumentace:

obr. 15 - Abstraktní umění

obr. 16 - Abstraktní umění

obr. 17 - Abstraktní umění

Komentář :

Na aktivitě se podíleli žáci 2. a 3. ročníku. Z jejich počátečních reakcí bylo patrné, že se s abstraktním uměním setkávají poprvé. O to více překvapivá byla jejich spontánnost a pohotovost již v motivační fázi, kdy žáci vymýšleli názvy pro ukázky abstraktních děl. Aktivita je velmi zaujala, bylo vidět, že jsou zvědaví, jaký efekt ta či ona přírodnina na papíře vytvoří.

3.2.1.6 Nekonečný vesmír

(námět odpozorovaný z praxe)

Výtvarný cíl:

seznámit žáky s technikou sypané koláže

Další cíle:

rozvíjet představivost, procvičit jemnou motoriku žáků

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

čtvrtka (formát A4), lepidlo (Klovatina či Herkules), štětec na rozetření lepidla, kelímky na jednotlivé sypké materiály, pokrývka lavice

Přírodní materiály:

libovolné sypké přírodní materiály: písek, hlína, drobné kamínky, zrní, luštěniny, mák, drcené vaječné skořápky, jehličí, koření (kari, skořice, mletá paprika, nové koření, majoránka…), piliny, hobliny, rýže, luštěniny…

Motivace:

1) Motivační rozhovor o vesmíru, asociace žáků ke slovu vesmír (Učitel zapisuje myšlenky žáků na tabuli, aby mohly žáky při vlastní tvorbě inspirovat.)
2) Názorné ukázky (obrázky a fotografie vesmíru či videonahrávka – část filmu s vesmírnou tématikou)
3) Možným způsobem motivace je i předchozí návštěva hvězdárny či planetária.

Pracovní postup:

1) Učitel vysvětlí žákům v čem spočívá technika sypané koláže.

2) Každý žák si vybere dle vlastního uvážení několik druhů sypkých materiálů.
3) Pak natře určitou část čtvrtky lepidlem a posype ji zvoleným druhem přírodního materiálu.
4) Stejným způsobem žáci postupují dokud dílo nesplňuje jejich představy.
5) Hotové dílo nechají pořádně zaschnout.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení je kladen největší důraz na originalitu. Žáci jednotlivě říkají, který vesmírný námět se pokoušeli koláží vystihnout.

Doporučuji vytvořit z koláží nástěnku a vystavit je tak ve třídě.

Obměny:

Obdobným postupem lze vytvořit sypanou koláž ze soli obarvené potravinářskými barvivy či z barevného písku (s příměsí práškové tempery).

Fotodokumentace:

obr. 18 - Nekonečný vesmír

obr. 19 - Nekonečný vesmír

obr. 20 - Nekonečný vesmír

obr. 21 - Nekonečný vesmír

Komentář:

Aktivita byla realizována ve 2. a 3. ročníku. Žáci si zajistili dostatečné množství sypkých materiálů, které si navíc mezi sebou půjčovali. Bylo zajímavé pozorovat rozdílnost ztvárnění u jednotlivých žáků. Zatímco někteří se snažili o vystižení zcela konkrétního námětu, výtvory jiných působily spíše abstraktním dojmem. Všichni žáci byli úspěšní, svá díla bez obtíží dokončili.

3.2.1.7 Šperky z koření

(námět odpozorovaný z praxe)

Výtvarný cíl:

rozvíjet u žáků estetické cítění a smysl pro detail

Další cíle:

zdokonalit jemnou motoriku, rozvíjet fantazii žáků

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

nit (nejlépe režná), jehla, kelímky na jednotlivé druhy koření

Přírodní materiál:

koření – ne mleté (např. : badyán, nové koření, hřebíček), přírodniny jako jeřabiny…, pomerančová kůra (čerstvě sloupnutá z pomeranče – usušená by se obtížně navlékala)

Motivace:

1) Rozhovor na téma módní doplňky, šperky, funkce a historie šperků – čím se zdobili lidé v dobách, kdy ještě neznali kovy…
2) Motivace názornou ukázkou – Učitel si předem připraví několik hotových šperků.

Pracovní postup:

1) Žáci jsou rozděleni do skupin, nejlépe do čtveřic. (Dvě dvojice spojí své lavice a sedí proti sobě.)
2) Každá čtveřice si naplní své mističky několika různými druhy koření a dalších přírodnin.
3) Každý žák pak samostatně, dle své fantazie, vytváří šperky. Nejjednodušší je výroba náhrdelníku (žáci navlékají přírodniny na nit). Učitel by však neměl potlačovat kreativitu žáků, a tak rozhodnou – li se kupříkladu pro výrobu náušnic, neměl by jim v tom bránit. Měl by pouze dohlédnout na to, aby si před samotnou realizací vlastní postup řádně promysleli, aby nedošlo k situaci, kdy v polovině tvorby zjistí, že je nerealizovatelná.

Hodnocení, prezentace:

(Výjimečně bych se přednostně zmínila o prezentaci a potom teprve o hodnocení.) V rámci prezentace každý žák svůj šperk představí a jako správný návrhář šperků řekne, pro jakou situaci by šperk zvolil (běžné nošení, významná společenská událost…). Pro zpestření může také uvést, jak se nový

model (či sada) šperků jmenuje. Každý žák si potom jeden ze šperků vybere a řekne, proč se mu právě ten šperk zdá být zajímavý.

Šperky je pak možné vystavit ve třídě.

Obměny:

Pro výrobu šperků je možné použít i jiné přírodní materiály :

- Navazování kamínků na provázek
- Navlékání sušeného ovoce na nit
- Ke spojování jednotlivých materiálů je možné použít tenký drátek (např. drátek určený k aranžování rostlin)

Fotodokumentace:

obr. 22 - Šperky z koření

obr. 23 - Šperky z koření

obr. 24 - Šperky z koření

obr. 25 - Šperky z koření

Komentář:

Aktivita se uskutečnila ve 4. a 5. ročníku. Oproti očekávání se při tvorbě šperků výrazněji projevili chlapci než dívky. Jejich výtvory byly v porovnání s výtvory dívek mnohem nápaditější. Ty se většinou nechaly inspirovat názornými ukázkami. Chlapci prokázali větší míru kreativity a odvahy k experimentování – vedle klasických náhrdelníků vytvářeli i náušnice, náramky či ozdoby vlasů. Na druhou stranu dívky byly mnohem pečlivější a na rozdíl od chlapců kladly důraz na symetrii šperků.

3.2.1.8 Lapač snů

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

podpořit rozvoj smyslu pro prostorovou tvorbu, podnítit představivost a kreativitu žáků

Další cíle:

rozvíjet jemnou motoriku a prostorové vnímání u žáků

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

bavlnka, provázek či vlna, korálky, nůžky, jehla, nit

Přírodní materiály:

plošně rozvětvená větvička, peříčka (2 – 3 pro každého žáka), případně další přírodniny dle vlastního výběru na dozdobení

Motivace:

1) Motivační rozhovor o spánku, rituálech před spaním, snech, nočních můrách
2) Učitel vysvětlí žákům, co to vlastně jsou lapače snů, k čemu slouží.

Pracovní postup:

1) Žák si vybere větvičku a pomocí nůžek ji vytvaruje dle vlastního vkusu.
2) Mezi jednotlivými odnožemi větvičky proplétá provázek (bavlnku).
3) Při proplétání větviček navazuje další zdobné prvky včetně několika peříček. Rovněž může nejprve dokončit proplétání a pak teprve ozdobné prvky přišít pomocí jehly a nitě.
4) Provázek (bavlnka) by měl být zakončen takovým způsobem, aby mohl být zavěšen.

Hodnocení, prezentace:

Při závěrečném hodnocení je opět nejdůležitějším kritériem originalita.

Lapače mohou být rozvěšeny po třídě, nebo si je žáci odnesou domů a vyzkoušejí, zda i jejich lapač funguje (zda chytá zlé sny a vysílá ty dobré).

Obměny:

Obměnou lapače snů může být například zvonkohra z mušlí nebo kamenů navázaných na provázcích nebo mobil z podzimních přírodnin (listí, kaštany, nažky javorů, obaly od bukvic…)

Fotodokumentace:

obr. 26 - Lapač snů

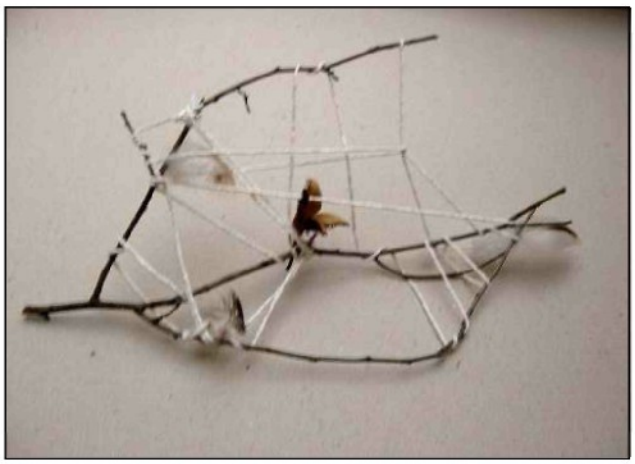

obr. 27 - Lapač snů

Komentář:

Na aktivitě se podíleli žáci 4. a 5. ročníku. Jednalo se o tvorbu v prostoru a bylo zajímavé pozorovat, jak se žáci s možností třetího rozměru vypořádali. Všichni bez výjimky zadaný úkol zvládli. Jediným problémem byl nevhodný textilní materiál (provázek), který si někteří žáci přinesli. Ten se však záhy vyřešil , když si jej vypůjčili od spolužáků.

3.2.1.9 Dávní písaři – hra s písmem

(vlastní námět, inspirace – Nedvědová, Zatloukalová, 2000, s. 29)

Výtvarný cíl:

umožnit žákům experimentovat s různými netradičními kresebnými nástroji, dát jim příležitost porovnat kresebné stopy jednotlivých nástrojů

Další cíle:

rozvíjet jemnou motoriku, koordinaci ruky a očí a představivost žáků

Časová dotace:

1, případně 2 vyučovací hodiny

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

černá tuš, 2 listy papíru pro každého žáka (ne čtvrtka), pokrývka lavice, hadřík, pro motivaci několik ukázkových karet s piktogramy, tabule, křída, svíčka, knoflíky s výrazným reliéfem

Přírodní materiály:

ptačí pera, dřívka, stébla trávy

Motivace:

1) Motivační rozhovor na téma psaní v minulosti, ukázka netradičních kresebných nástrojů
2) Ukázka historických textů s různými typy písma (klínové písmo, piktogramy, ozdobné písmo, šifry jako morseova abeceda…)
3) Ukázka dopisu (dopis psaný ozdobným písmem, doplněný pečetí), poučení o funkci pečetí
4) Motivace alternativním způsobem hodnocení. Učitel rozhodne, že nejzdařilejší výtvory ohodnotí pečetí.

Pracovní postup:

1) Učitel motivuje žáky, pošle jim názorné ukázky.
2) Žáci se pokouší na první papír navrhnout obyčejnou tužkou vlastní písmo, zkouší jednotlivé kresebné nástroje, porovnávají jejich stopy.
3) Každý žák napíše tuší a zvoleným netradičním psacím nástrojem na druhý papír krátký text svým vlastním navrženým písmem.
4) Text mohou žáci doplnit v případě zájmu a dostatku času zjednodušenou ilustrací.
5) Některé texty může učitel doplnit pečetí (pomocí svíčky a drobného předmětu s reliéfem).

Hodnocení, prezentace:

Žáci porovnávají jednotlivá nově vzniklá písma, říkají co jim které písmo připomíná, uvádějí do jaké doby by ho zařadili. Hrají si na znalce písma a texty s „nesmyslným" písmem překládají.

Doporučuji vystavit texty na nástěnku, označenou popiskem jako například: „Písaři 3. B".

Obměny:

- Žáci se pokouší vytvořit písmo budoucnosti.
- Žáci mohou opisovat svým vlastním písmem předložený text (básničku, anekdotu…) – usnadní jim to práci s vymýšlením obsahu textu.
- Obrázkové slovo – každý žák si vylosuje asi 7 písmen, některá z nich si vybere a sestaví z nich slovo, které potom vtipně výtvarně dotvoří.
- Abecední bacily – Každý žák si vybere 2 až 3 písmena abecedy a výtvarně je ztvární do podoby jakýchsi potvůrek – bacilů. Pro každý nebezpečný bacil vymyslí jméno začínající právě písmenem, ze kterého žák vycházel.

Fotodokumentace:

obr. 28 - Dávní písaři

obr. 29 - Dávní písaři

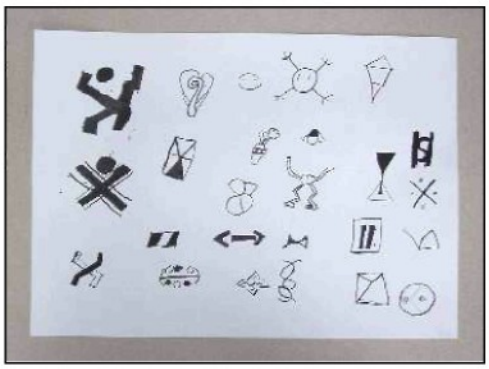

obr. 30 - Dávní písaři

obr. 31 - Dávní písaři

Komentář:

Realizace této aktivity se uskutečnila ve 2. a 3. ročníku. Žákům se líbilo zkoušet různé psací nástroje. Když však přišlo na vymýšlení vlastního písma, stěžovali si, že je nic nenapadá… Nakonec však každý nějaké písmo objevil. A že to byla písma – co písmo, to originál. Z některých se dokonce nechalo leccos přečíst. Ačkoli se většina žáků tvářila zpočátku bezradně, všichni „dopis“ úspěšně dokončili.

3.2.1.10 Tajný vzkaz

Výtvarný cíl:

poskytnout žákům prostor pro výtvarné experimentování, rozvíjet kreativitu žáků

Další cíle:

podpořit koncentraci pozornosti, rozvíjet jemnou motoriku

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

špejle či dřívko, papír (ne čtvrtka), miska na „tajemnou tekutinu", svíčka, zápalky, láhev s tajemným vzkazem pro motivaci.

Přírodní materiály:

šťáva z citrónu

Motivace:

1) Motivačním rozhovorem: Učitel zjišťuje, zda žáci rádi sledují dobrodružné filmy, jestli v některém z filmů, který viděli nemuseli hrdinové třeba luštit zašifrované písmo, jak luštění vypadalo …
2) Názorná ukázka: Učitel ukáže žákům vzkaz v láhvi, který před nedávnem náhodou kdesi objevil. Společně s žáky vysvobodí vzkaz z láhve, ale zjistí, že na papíře jsou pouze souhlásky, které samy o sobě nedávají žádný smysl. Potom ho ale napadne, že by třeba samohlásky, které ve vzkazu chybí mohly být napsány neviditelným roztokem. Nahřeje tedy vzkaz nad plamenem svíčky a chybějící samohlásky se objeví. Prozradí žákům, že o tomto starém triku už slyšel a zeptá se, zda by si také nechtěli vyzkoušet podobný vzkaz napsat.

Pracovní postup:

1) Žáci si nejprve rozmyslí, co by chtěli do svého vzkazu napsat. Učitel může navrhnout téma. Žáci se však mohou sami rozhodnout, zda se mu podřídí nebo si vymyslí vlastní. Obsah textu nekonzultují se svými sousedy a nechají si ho pro sebe.
2) Každý žák vytvoří svůj vlastní vzkaz. Nejprve napíše perem souhlásky. Potom teprve do mezer mezi souhláskami píše špejlí či dřívkem namáčenými do šťávy z citrónu samohlásky. Činnost vyžaduje maximální míru soustředění žáků. Nesmí totiž zapomenout při psaní souhlásek vynechávat mezery pro samohlásky.
3) Žáci nechají vzkazy uschnout a pak si je vzájemně vymění se sousedem.
4) Pod přísným dohledem učitele nahřívají vzkazy nad plamenem svíčky, dokud se neobjeví i samohlásky.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení bych doporučovala zohlednit nejen čistotu provedení práce a to, jak žáci dokázali odhadnout velikosti mezer na jednotlivé samohlásky, ale i originalitu textu.

Vzkazy je možné vystavit ve třídě. Výstavu je možné pro umocnění atmosféry doplnit několika staršími lahvemi…

Důležitá upozornění:

Aktivitu lze provádět pouze s nejstaršími dětmi (minimálně 4. spíše však 5. ročník).

Je nezbytné, aby učitel upozornil žáky na nebezpečnost manipulace s ohněm během aktivity a zakázal jim zkoušet aktivitu doma bez dohledu rodičů.

Obměny:

- Místo šťávy z citrónu lze stejně dobře využít mléko.
- Žáci mohou místo samohlásek psát citrónovou šťávou celá slova.
- Obrázkové dopisy – vynechaná slova můžou nahradit jednoduché piktogramy s jednoznačným významem.

Fotodokumentace:

obr. 32 - Tajný vzkaz

obr. 33 - Tajný vzkaz

Komentář:

Na realizaci této aktivity se podíleli žáci 4. a 5. ročníku. Žáci byli aktivitou nadšeni až do chvíle, kdy se dostavily první problémy. Nedařilo se jim udržet pozornost a často se jim stalo, že napsali samohlásku perem. Měli potom pocit, že práci zkazili a jejich nadšení opadlo. Další problém se objevil při odtajňování vzkazu. Někteří žáci drželi papír příliš nízko a ten měl pak tendence vzplanout, jiní se pro změnu báli, drželi vzkaz příliš vysoko, papír se nezahříval a požadovaná písmenka se neobjevovala. Aktivita nesklidila příliš velký úspěch. Zřejmě je určena spíše pro žáky druhého stupně ZŠ.

3.2.1.11 Ptačí překvapení

(námět podle Gainerové a Kohlové, 2003, s. 177)

Výtvarný cíl:

seznámit žáky s technikou mozaiky, vytvořit jasnou představu o termínu ornament, realizovat výtvarnou akci s ekologickým podtextem

Další cíle:

rozvíjet jemnou motoriku, podpořit spolupráci ve skupinách, vyzdvihnout ekologický cíl (krmení ptactva v zimě)

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Převážná část výtvarné aktivity probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

starý tácek nebo víko od papírové krabice (minimální rozměry cca 20 x 20 cm), v případě potřeby pinzety

Přírodní materiály:

písek, semena slunečnice, případně jiný ptačí zob

Motivace:

1) Učitel zjistí, zda se žáci již setkali s pojmy ornament a mozaika, oba pojmy vysvětlí a doplní názornými ukázkami.
2) Motivační rozhovor na téma : Život ptáků v zimě

Pracovní postup:

1) Žáci se dle pokynů učitelky rozdělí do několika vyrovnaných skupin (každou skupinu by měli tvořit 3 – 4 žáci).
2) Tužkou na papír každá skupina načrtne návrh svého ornamentu.
3) Po schválení návrhu ornamentu učitelem začnou žáci dávat svému náčrtu reálnou podobu. Do písku, kterým je naplněno víko papírové

krabice, pokládají semena slunečnice a vytváří tak předkreslený ornament. Výsledné dílo má podobu mozaiky.

4) Aktivita ústí v ekologicky motivovanou výtvarnou akci. Žáci přenesou své mozaiky ven a z okna pozorují, jak ptáci vyzobávají semena slunečnice.
5) Učitel průběh akce dokumentuje prostřednictvím fotoaparátu.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení je kladen důraz na originalitu jednotlivých návrhů ornamentů na přesnost, s jakou se podařil které skupině návrh zrealizovat.

Co se týče prezentace, uchovávat výsledná výtvarná díla by bylo velice obtížné a navíc se předpokládá, že jejich finální podoba bude působením ptactva změněna, proto je vhodné prezentovat celou akci prostřednictvím fotodokumentace pořízené v jejím průběhu.

Obměny:

V obměněné variantě může být místo písku použita plastelína rozválená v plát o šířce přibližně 0,5 cm, do které žáci vtlačují nejrůznější semena (slunečnice, dýně), jadérka (jablek, citrusů), zrní, luštěniny, skořápky od pistácií, pecky z melounu, kávová zrna, celé koření - badyán, nové koření, hřebíček (námět podle Jablonské, 1997, s. 52).

Stejně tak je možné vyzkoušet s žáky vytvořit mozaiku z oblázků vtlačovaných do tuhnoucí sádry.

Fotodokumentace:

obr. 34 - Ptačí překvapení

obr. 35 - Ptačí překvapení

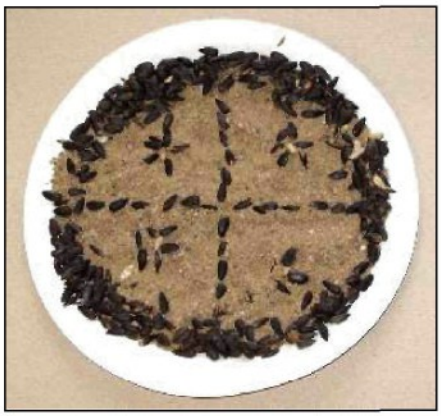

obr. 36 - Ptačí překvapení

obr. 37 - Ptačí překvapení

Komentář:

Aktivita proběhla v 1. ročníku. Děti velice rychle pochopily prostřednictvím názorných ukázek, co je ornament. Žáci pracovali bez problémů v párech, pouze jedna dvojice se rozdělila. Každý z jejích členů měl o finální podobě díla jinou představu. Díky dostatečnému množství pomůcek a materiálů a vzhledem k tomu, že k rozdělení došlo po vzájemné dohodě, nikoli v důsledku hádky, nebyl problém jim samostatnou práci umožnit. Žáci tvořili v klidu, všechna díla byla navzdory nedodržení nákresu na papíře zdárně dokončena.

3.2.2 Další výtvarné aktivity

3.2.2.1 „Ať žije sníh!“

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

kresba, malba a grafika na netradičním podkladu, výtvarná tvorba na rozsáhlé pracovní ploše

Další cíle:

podpořit kooperaci ve skupinách, rozvíjet organizační schopnosti

Časová dotace:

1 vyučovací hodina, v případě realizace aktivity na místě, které není v bezprostřední vzdálenosti školy 2 vyučovací hodiny

Místo konání:

Aktivita probíhá venku, na rovné ploše s neporušenou sněhovou pokrývkou. Vhodné je například fotbalové hřiště.

Pomůcky:

teplé zimní oblečení, PET lahve (3-4), potravinářská barviva

Přírodní materiály:

sníh, voda

Motivace:

Motivační rozhovor, při němž se učitel ptá žáků, které velké umělce znají. Žáci jmenují osobnosti z nejrůznějších oblastí. Vyústěním rozhovoru je myšlenka, že i sami žáci se při následujících výtvarných aktivitách stanou velkými umělci, alespoň co do rozměrů jejich výtvarných děl.

Pracovní postup:

1) Žáci se rozdělí do tří vyvážených skupin. Každá skupina provádí jinou aktivitu. V průběhu hodiny si skupiny aktivity prostřídají.

2) Učitel nejdříve vysvětlí všem skupinám najednou průběh všech aktivit (aby nemusel vysvětlovat každou aktivitu třikrát).
3) Každá skupina se odebere na určené stanoviště a provádí zadaný úkol. Téma všech aktivit je libovolné, učitel ponechá jeho výběr na žácích.

   1. skupina: **kresba** – kouskem dřeva (průměr asi 2 cm, délka přibližně 50 cm) do sněhové pokrývky

   2. skupina: **grafika** – sestavování obrazu prostřednictvím otiskování vlastních stop do sněhu

   3. skupina: **malba** – rozstřikováním vody obarvené potravinářskými barvivy z PET lahví s proděravělými uzávěry, podkladem pro malbu je stejně jako u předchozích aktivit sněhová plocha
4) Učitel dokumentuje výsledná díla pomocí fotoaparátu.

Hodnocení, prezentace:

Hlavním hodnotícím kritériem je originalita pojetí a zvoleného tématu.

Prezentace tvorby je možná zprostředkovaně pomocí fotografií vystavených ve třídě.

3.2.2.2 Zakletá zvířátka

(vlastní námět – inspirace z praxe)

Výtvarný cíl:

malba na netradiční podklad

Další cíle:

rozvíjet kreativitu a představivost

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

temperové barvy, štětec, kelímek na vodu, paleta, pokrývka lavice, hadřík

Přírodní materiály:

velké hladké kameny (pro každého žáka 1)

Motivace:

Vycházka doplněná příběhem

Učitel jde s žáky na vycházku a zastaví se namístě, kde žáci objeví větší kameny. Vypráví žákům následující příběh.

Na tomto místě byl kdysi les, kde žila spousta zvířátek. Bydlela ve větvích stromů, v podzemních norách i v lesní tůňce. Zvířátka se nikdy nehádala a žila vedle sebe v klidu a v míru.

Jednoho dne se však začalo dít něco podivného. Po lese se ozýval nepříjemný pronikavý zvuk a vzduch zamořoval odpudivý zápach. Zvířátka znejistěla a vydala se směrem, odkud tušila původ nepříjemností. Záhy zjistila, že hluk i zápach způsobují lidé z nedalekého města, kteří motorovými pilami kácí jeden strom za druhým. To zvířátka velice vyplašilo. Pobíhala zmateně po lese. Odevšad se ozývaly zoufalé výkřiky: „Co budeme dělat?“ „Vždyť oni náš les úplně zničí!“ „Co teď s námi bude?“

Uprostřed všech těch zmatků se zjevila moudrá a dobrotivá víla Lesněnka, o které bylo široko daleko známo, že ovládá moc kouzel a že má na každou otázku vždy odpověď. Tentokrát však zvířátkům poradit nedokázala. Se zkroušeným obličejem zvířátkům sdělila, že proti lidem její kouzelná moc nestačí a že pro ně má pouze jedno řešení. Navrhla jim, že je může proměnit v kameny, které nemají duši a nic necítí. Zvířátka neměla na výběr. Aby se tolik netrápila, nechala se začarovat.

Jak vidíte, les tady už dnes není, ale zakletá zvířátka tu čekají na vysvobození stále. Pomůžete mi je proměnit zpátky?

Pracovní postup:

1) Každý žák si vybere jeden větší kámen.
2) Pozorně si ho prohlédne a přemýšlí, které zvířátko mu připomíná.
3) Kámen pak temperovými barvami vymaluje do podoby vybraného zvířátka.
4) Po zaschnutí barev může učitel kameny nalakovat.
5) Žáci mohou sami instalovat výstavu svých děl. Doporučuji umístit „zvířátka“ na okraj lesa. A vytvořit tak výstavu pod širým nebem.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení je kladen hlavní důraz na originalitu.

Prezentace je nastíněna v 5. bodě pracovního postupu. Aby si mohli žáci svůj „dobrý skutek“ připomínat, je možné instalaci v přírodě vyfotografovat a zachycené snímky vystavit ve třídě.

Obměny:

Žáci mohou na kameny malovat i jiné motivy (obličeje, ornamenty, abstraktní vzory…)

3.2.2.3 Přírodní vzory

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

seznámit žáky s technikou frotáže, netradiční provedení grafiky

Další cíle:

zapojit hru do procesu výtvarné tvorby

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá venku v přírodě.

Pomůcky:

papír formátu A4 (ne čtvrtka), uhel, suchý pastel nebo rudka, temperové barvy, štětec, kelímek s vodou

Přírodní materiály:

přírodní materiály se zajímavou povrchovou strukturou (kůra stromů, kameny) drobné kulaté kamínky (Je nutné, aby se dobře kutálely.)

Motivace:

1) Motivační rozhovor na téma: „Čím bych chtěl být."
   Žáci postupně říkají, čím by chtěli jednou být. Učitel pak zmíní povolání módního návrháře a navrhne, že by si žáci mohli náplň jeho práce v hodině vyzkoušet.
2) Motivační rozhovor na téma: Svět módy
3) Názorné ukázky (fotografie z módní přehlídky, krátký úryvek videozáznamu)
4) Rozhovor o původu vzorů – přírodní, geometrické, abstraktní vzory
   Učitel sdělí žákům, že oni budou hledat své vzory v přírodě.

Pracovní postup:

1) Učitel vysvětlí žákům princip výtvarné techniky frotáže. Potom jim dá prostor pro hledání vlastních přírodních vzorů.
2) Žáci přenášejí na papír vlastní vzory prostřednictvím frotáže libovolných přírodních materiálů se zajímavou povrchovou strukturou.
3) V poslední fázi tvorby žáci natřou temperovou barvou kamínek, kutálejí jím po papíře s frotáží a sledují jakou vytváří stopu. Tuto část lze několikrát zopakovat (i s využitím různých barev).
4) Po zaschnutí je možné na spodní stranu papíru navrhnout slabě obyčejnou tužkou originální střih oblečení a ten pak vystřihnout.

Hodnocení, prezentace:

Při hodnocení se klade důraz na originalitu a také na to, jak žáci zvládli novou techniku frotáže. Žáci pak mohou společně zvolit nejzajímavější vzor a vyhlásit vítěze návrhářské soutěže.

Prezentovat lze výsledky tvorby ve formě nástěnky – módní přehlídky.

Obměny:

Zajímavou aktivitou je např. koláž z frotáže, kdy žáci rozstřihají papír s koláží a z jednotlivých dílů pak sestavují libovolné motivy (může jít o modely staveb, nábytku…).

3.2.2.4 Království sněhových skřítků

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

vytvořit prostorové objekty z netradičního materiálu

Další cíle:

podpořit kooperace ve skupinách, rozvíjet kreativitu žáků

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá venku v přírodě, na místě kde je dostatečné množství sněhu.

Pomůcky:

teplé oblečení, vhodná obuv, nepromokavé rukavice

Přírodní materiály:

sníh

Motivace:

1) Fotografické ukázky monumentálních soch vytvořených ze sněhu.

Pracovní postup:

1) Žáci utvoří několik skupin. Učitel jim nechá při rozdělování volnost, zasáhne pouze v případě, kdy žáci nebudou schopni dohody.
2) Úkolem každé skupiny je vytvoření sněhové sochy vlastního skřítka. Postup, který pro svou práci zvolí je libovolný. Jediným požadavkem je velikost sochy. Její výška by měla být minimálně 1 m.
3) Učitel vystupuje pouze v roli pozorovatele a dokumentátora celé akce (zachycuje průběh aktivit a především jejich výsledná díla pomocí fotoaparátu).

Hodnocení, prezentace:

Hodnotí se originalita sochařského ztvárnění. Učitel by měl také kontrolovat, zda žáci dodrželi požadovanou velikost.

Sochařská díla je možné prezentovat pouze formou fotografií pořízených v průběhu aktivity.

Obměny:

Ze sněhu lze stavět libovolné objekty. Žáci si třeba mohou hrát na architekty a vytvářet modely nejrůznějších staveb.

3.2.2.5 Podzimní nálada

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

vytvořit asambláž na zadané téma

Další cíle:

rozvíjet prostorovou představivost, podpořit rozvoj kreativity

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

lepidlo (Herkules), provázky, drátky, jehla, nit, papír, obyčejná tužka

Přírodní materiály:

veškeré přírodní materiály, které jsou dostupné v podzimní přírodě (žaludy, kaštany a jejich slupky, obaly od bukvic, listí, větévky, kousky stromové kůry, tráva, jeřabiny, šípky, nažky javorů, šišky…)

Motivace:

1) Osmisměrka – Žáci vyhledávají a vyškrtávají slova pod tabulkou (ta označují materiály, které mohou pro tvorbu asambláže využít). Tajenkou osmisměrky je slovo ASAMBLÁŽ – výtvarná technika, kterou si žáci v hodině vyzkouší.

Osmisměrka:

Y	**N**	**A**	**T**	**Š**	**A**	**K**	**A**	**N**
D	**K**	**A**	**M**	**Í**	**N**	**K**	**Y**	**A**
U	**S**	**Š**	**K**	**Ů**	**R**	**A**	**A**	**Ž**
L	**E**	**C**	**I**	**V**	**K**	**U**	**B**	**K**
A	**I**	**M**	**B**	**Š**	**Í**	**P**	**K**	**Y**
Ž	**L**	**S**	**A**	**V**	**Á**	**R**	**T**	**M**
Á	**V**	**Ě**	**T**	**É**	**V**	**K**	**Y**	**E**
Ž	**P**	**E**	**Ř**	**Í**	**Č**	**K**	**A**	**CH**

větévky, peříčka, šišky, kaštany, žaludy,
bukvice, kamínky, kůra, nažky, šípky,
listí, tráva, mech

2) Motivační rozhovor – učitel žákům vysvětlí pojem asambláž.
3) Motivační rozhovor na téma: Podzimní nálada

   Učitel se ptá žáků, co se jim vybaví, když se řekne podzim, jaké pocity a nálady v nich podzim vzbuzuje.

Pracovní postup:

1) Žáci si vyberou potřebné materiály a zkouší je různými způsoby prostorově uspořádat.
2) Když jsou přesvědčeni, že objevili tu nejlepší variantu, zaznamenají si její podobu pomocí jednoduchého, ale výstižného nákresu (obyčejnou tužkou na papír).
3) Podle vyhotoveného nákresu asambláž znovu sestavují, tentokrát však každou jednotlivou část pevně připojují pomocí lepidla, drátků nebo provázku.
4) Pokud je při práci používáno lepidlo, je nutné nechat výrobek před další manipulací pořádně zaschnout.

Hodnocení, prezentace:

U asambláže se hodnotí originalita a to, jak se jednotliví žáci dokázali vypořádat s prostorem.

Finální výtvory je samozřejmě možné vystavit.

3.2.2.6 Figurky z přírodnin

(vlastní námět, inspirace z praxe)

Výtvarný cíl:

vytvořit figurky dle vlastní fantazie z přírodních materiálů

Další cíle:

zdokonalit jemnou motoriku, rozvíjet invenci a představivost

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

plastelína, špejle, jehla na špízy, nit či provázek

Přírodní materiály:

šišky, kaštany a jejich slupky, žaludy, nažky javorů, obaly bukvic, skořápky ořechů, skořápky pistácií…)

Motivace:

1) Poslech: úryvek ze Symfonie hraček, jejímž autorem je Leopold Mozart
2) Motivační rozhovor na téma hračky. Učitel se ptá žáků, které hračky mají nejraději, z jakého materiálu se hračky vyrábí… Rozhovor směřuje k učitelovu návrhu výroby vlastních hraček.
3) Názorné ukázky – několik předem vyrobených hraček.

Pracovní postup:

1) Žáci si napřed rozmyslí, jak by měla jejich hračka vypadat.
2) Vyberou si přírodní materiály potřebné k její výrobě.
3) Jednotlivé materiály spojují různými způsoby tak, aby dosáhli cílové podoby. Ke spojování používají plastelínu, drátek, provázek, či špejle. Otvory pro špejle jim v případě tvrdších materiálů udělá učitel pomocí jehly na špízy.

Hodnocení, prezentace:

U tohoto úkolu se hodnotí zejména originalita nápadu a způsob provedení. Každý žák vybere hračku, která se mu líbí nejvíce a svou volbu zdůvodní.

Vystavené hračky jistě zpříjemní prostředí třídy.

Obměny:

Hračky lze vyrobit i jinými způsoby. Žáci je mohou ušít z textilních materiálů a jejich vnitřek vyplnit luštěninami nebo pískem. Také je mohou vycpat vatou s přisypaným kořením (mletá skořice, drcený hřebíček či badyán), po kterém bude hračka krásně vonět.

Fotodokumentace:

obr. 38 - Figurky z přírodnin

obr. 39 - Figurky z přírodnin

3.2.2.7 Ikebana

(vlastní námět)

Výtvarný cíl:

vytvořit prostorové květinové aranžmá

Další cíle:

podpořit rozvoj vkusu žáků, rozvíjet prostorové vnímání a cit pro harmonii

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá venku v přírodě. Lze ji však realizovat i ve třídě.

Pomůcky:

menší zavařovací víčko, plastelína (nebo aranžovací hmota)

Přírodní materiály:

sušené květiny, případně živé rostliny s tvrdším stonkem (větvičky, stébla trávy…)

Motivace:

1) Křížovka – tajenkou je slovo IKEBANA (tak se nazývá technika, kterou budou žáci v hodině zkoušet)

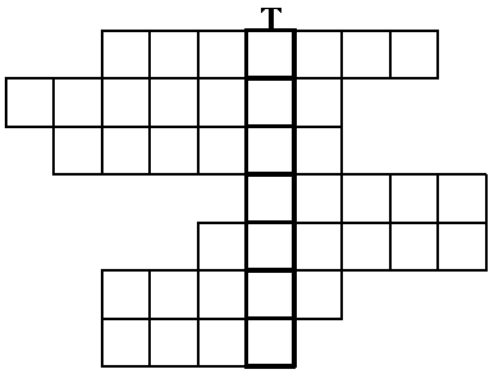

1. spojovací materiál
2. tvrdý papír
3. nástroj pro malování
4. červená, modrá a zelená jsou …
5. mícháme na ní odstíny
6. modelovací hmota
7. pomůže opravit kresbu

2) Cizí slovo IKEBANA – Motivační rozhovor, při kterém učitel žákům neznámý pojem vysvětlí.

Pracovní postup:

1) Zavařovací víčko poslouží jako podklad. Žáci k němu nejprve připevní kousek aranžovací hmoty (lepidlem) nebo kuličku z plastelíny (asi o průměru 3 – 4 cm).
2) Do aranžovací hmoty (či do plastelíny) zapichují sušené květiny. Snaží se vytvořit esteticky působící aranžmá.

Hodnocení, prezentace:

Učitel hodnotí celkový vzhled aranžmá. V úvahu bere i to, jak se žákům podařilo zkombinovat jednotlivé druhy rostlin.

Květinová aranžmá zpestří a zpříjemní prostředí třídy.

3.2.2.8 Koláž z květin a listů

(vlastní námět, inspirace – Vondrová, 2001, s. 95)

Výtvarný cíl:

vytvořit koláž z přírodních materiálů

Další cíle:

rozvíjet jemnou motoriku

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

čtvrtka (formát A4), papír (formát A5), obyčejná tužka, lepidlo (Herkules nebo Klovatina), štětec, pokrývka lavice

Přírodní materiály:

vylisované listy a květiny

Motivace:

1) Motivační rozhovor na téma : Portrét
2) Názorná ukázka – různé typy malířských i fotografických portrétů
   – Arcimboldův portrét Rudolfa II.

Pracovní postup:

1) Žáci pokládají na čtvrtku vylisované listy a květiny a sestavují z nich portrét. Zkouší různé variace.

2) Návrh, který se jim zdá být nejlepší zachytí pomocí jednoduchého náčrtu obyčejnou tužkou na papír menšího formátu.
3) Vybrané přírodniny žáci sejmou ze čtvrtky, nepokládají je však k ostatním, aby se materiály, které chtějí použít nepomíchaly s těmi, které potřebovat nebudou.
4) Podle vyhotoveného nákresu nalepí přírodniny na čtvrtku a portrét nechají zaschnout.

Hodnocení, prezentace:

U koláže se hodnotící zaměří na originalitu ztvárnění portrétu, v potaz je brána i čistota práce.

Výstava portrétů vyzdobí prostředí třídy nebo ostatní prostory školy.

Obměny:

Motiv portrétu může být stejně dobře nahrazen jinými motivy (bájné postavy, neznámá krajina...)

K vytvoření koláže je možné vedle květů a listů rostlin použít i ústřižky kůží a nejrůznější plody (skořápky od oříšků, pecky, kloboučky žaludů...).

3.2.2.9 Vodní svět

(námět odpozorovaný z praxe)

Výtvarný cíl:

vytvořit sádroryt na téma vodní svět

Další cíle:

zdokonalit zručnost, rozvíjet tvořivost žáků

Časová dotace:

2 vyučovací hodiny (ne 2 po sobě jdoucí hodiny)

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

plastový kelímek (od margarínu ...),rydlo (hřebík, větší špendlík, kružítko), nádoba a náčiní na míchání sádry, temperové barvy, štětec, pokrývka lavice, kelímek na vodu, hadřík

Přírodní materiály:

sádra, voda

Motivace:

1) Ideálním způsobem motivace je návštěva ZOO - pavilonů s rybami a další flórou a faunou vázanou na vodní prostředí (např. pavilon Vodní světy v ZOO Dvůr Králové apod.).
2) Žáci mohou v rámci motivace shlédnout úryvek z filmu či seriálu vztahujícího se k tématice (v současné době je u dětí poměrně populární např. animovaný film Hledá se Nemo).
3) Motivovat je rovněž možné pomocí fotografií či obrázků.
4) Dalším způsobem motivace je metoda volných asociací žáků na dané téma – v tomto konkrétním případě na téma „vodní svět".
5) Dále lze motivovat žáky prostřednictvím dalších smyslových vjemů:
    - chuť – žáci ochutnají slanou vodu
    - hmat – žáci sahají do nádoby s vodou, jejíž dno je pokryto pískem a mušlemi, je možné přidat i část rostliny...
    - sluch – audionahrávka „zvuky moře" nebo úryvek ze skladby Aquarium, jejímž autorem je skladatel Camille Saint-Saëns

Během vnímání hmatem, sluchem a chutí mají žáci zavázané oči.

Pracovní postup:

1) Učitel vyrobí dle návodu na obalu sádrovou hmotu, kterou žákům rozlije do nachystaných plastových kelímků. Vrstva sádry by měla mít tloušťku asi 1,5 – 2 cm.
2) Po ztvrdnutí žáci sádrový odlitek opatrně vyjmou z kelímku.
3) Vzniklý odlitek nabarví temperovými barvami.
4) Po zaschnutí barev (následující hodinu výtvarné výchovy) vyrývají do nabarveného odlitku vlastní motivy vztahující se k tématu „vodní svět".

Hodnocení, prezentace:

Hodnocena je originalita motivu i kvalita provedení sádrorytu.

Výsledky tvorby je vhodné prezentovat formou výstavy ve třídě.

Obměny:

Aktivitu lze dále rozšířit o grafickou techniku. Sádrový odlitek s vyrytým motivem je možné přetřít barvou a otisknout ho na papír.

Pro aktivitu lze samozřejmě použít i jiné téma.

3.2.2.10 Slaměné dekorace

(námět dle Langhammerové, 1975, s. 106)

Výtvarný cíl:

vytvořit slaměné ozdoby po vzoru lidových tradic

Další cíle:

rozvíjet vztah k lidovým tradicím, zdokonalit jemnou motoriku

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

nůžky, nit (nejvhodnější jsou červená nebo zlatá), jehla, lepidlo

Přírodní materiály:

sláma, celé koření (badyán, hřebíček), případně sušené ovoce (jablka)

Motivace:

1) Ideálním způsobem motivace je návštěva přírodního skanzenu v průběhu adventu. V té době totiž nabízí skanzeny obrázek tradičních českých Vánoc. Žáci zde uvidí, jakým způsobem zdobili naši předkové v předvánočním čase svá obydlí.
2) Motivační rozhovor na téma: Vánoční ozdoby
   Žáci uvádějí čím oni doma zdobí vánoční stromeček, doplňují, čím ho zdobili naši předkové. Jmenují materiály, ze kterých jsou ozdoby vyrobeny.

Pracovní postup:

Žáci si mohou během hodiny vyzkoušet výrobu několika druhů slaměných vánočních ozdob.

1) Vánoční řetěz – střídavé navlékání jednotlivých materiálů (stébla slámy nastříhaná na díly o délce 3 cm, sušená jablka, kvůli změknutí předem povařený hřebíček) na nit
2) Slaměný řetěz – příčné prošívání slaměných stébel různé délky za sebou
3) Prostorové ozdoby – navlékání stejně dlouhých stébel slámy za sebou a jejich svazování do prostorových útvarů podle vlastních představ
4) Vánoční hvězdy – překřížení libovolného množství stejně dlouhých stébel slámy uprostřed a prošití místa křížení, možnost zdobení provlékáním červené či zlaté nitě nebo přilepováním koření

Hodnocení, prezentace:

Hodnocena je kvalita provedení a případná vlastní invence.

Jako nejvhodnější způsob prezentace se nabízí větvičky chvojí ověšené vytvořenými ozdobami rozmístěné po areálu školy.

Obměny:

Ze slámy (a stejně tak i ze sena) je možné vedle ozdob vyrábět i figurky, jejichž základ obvykle tvoří drátěná konstrukce, na kterou se sláma navazováním upevňuje.

3.2.2.11 Barevná hudba

(námět dle Gainerové a Kohlové,2003, s. 122)

Výtvarný cíl:

malba s netradičním efektem

Další cíle:

začlenit prvek náhody do výtvarné aktivity, propojit zdánlivě nesouvisející oblasti – výtvarné umění a hudbu

Časová dotace:

1 vyučovací hodina

Místo konání:

Aktivita probíhá v běžné vyučovací třídě.

Pomůcky:

vodové barvy, štětec, čtvrtka (formát A4), pokrývka lavice, hadřík, 2 kelímky (1 větší na vodu, 1 menší na sůl)

Přírodní materiál:

sůl, voda

Motivace:

Poslech několika typově odlišných skladeb (rychlé či pomalé, melodické nebo naopak disharmonické, orientální).

Příklady skladeb:

- P. I. Čajkovskij – Španělský tanec (rytmická hudba)
- Camille Saint-Saëns – Labuť (pomalá, melodická hudba)
- Ladislav Kubkovič – Ozveny (disharmonická hudba)
- M. A. Charpentier – Preludium Te Deum (slavnostní hudba)
- Vangelis – Alpha („kosmická" hudba)

Pracovní postup:

1) Žáci si v klidu poslechnou se zavřenýma očima úryvky několika různých skladeb. Při poslechu se zaměří na své barevné asociace (pokusí se zapamatovat, jakou barevnou představu v nich která skladba navodila).
2) Jednu ze skladeb si vyberou a barvu, která se jim s poslechem skladby vybavila nanesou vodovými barvami na čtvrtku.
3) Nabarvenou čtvrtku okamžitě po nanesení barvy posypou nerovnoměrně solí a sledují, co se bude dít. Je nutné, aby byla malba před nanášením soli dostatečně vlhká. Sůl absorbuje barvu z okolí a vytvoří nejtmavší místa, naopak okolo těchto nejtmavších částí vznikají nejsvětlejší plošky.
4) Barevnou čtvrtku nechají zaschnout.

Hodnocení, prezentace :

Hodnocení výsledků této aktivity je spíše pocitové. Žáci vysvětlují, proč zvolili právě tu či onu barvu, Zda v nich třeba skladba vyvolala vzpomínku na nějaký zážitek... Díla je možné rozdělit do skupin podle toho,

se kterou skladbou mají souvislost, a potom porovnávat, jaký barevný pocit která skladba probudila – které barvy u jednotlivých skladeb převládají.

Díla je možné vystavit ve třídě.

Obměny:

Stejně dobře lze vyjádřit hudbu prostřednictvím kresby. Žáci se mohou zaměřit na zachycení rytmu, intonace či dynamiky. K tomu mohou použít vedle běžných i netradiční kresebné nástroje přírodního původu (ptačí pera, seříznuté větvičky, stébla trávy...). Kresebný záznam hudby bychom doporučili provádět během poslechu nebo při jeho opakování.

4 Závěr

Prostřednictvím této diplomové práce jsme se snažili čtenářům přiblížit problematiku využívání přírodních materiálů na našich školách, konkrétně v hodinách výtvarné výchovy. Zmínili jsme význam přírodních materiálů v historii výtvarného umění, představili jednotlivé druhy přírodních materiálů a seznámili s výtvarnými technikami, kterých lze při tvorbě s přírodními materiály využít.

Jedním z výchozích cílů této diplomové práce bylo zjistit, jak často jsou přírodní materiály ve školách využívány a zda vůbec nalézají v hodinách výtvarné výchovy uplatnění. Šetření uskutečněné mezi učiteli základních škol prokázalo, že přírodní materiály patří mezi oblíbené a že jsou využívány v hojné míře. Dalším poznatkem vyplývajícím z šetření je odhalení nedostatečné bohatosti zdrojů námětů pro práci s přírodními materiály. Toto zjištění bylo jedním z podnětů pro vytvoření receptáře výtvarných aktivit.

Receptář výtvarných aktivit představuje stěžejní část diplomové práce. Jedná se o soubor metodicky zpracovaných námětů pro výtvarnou tvorbu založenou na využívání přírodních materiálů. Vytvářeli jsme ho s ohledem na obsažení co nejširšího spektra přírodních materiálů a využití rozmanitých výtvarných technik. Některé z námětů jsme vyzkoušeli v praxi na 1. stupni základní školy. Tyto náměty jsme pak obohatili o praktické připomínky plynoucí ze zkušeností získaných v průběhu jejich realizace. Dalším z přínosů realizace v praxi bylo ověření oblíbenosti přírodních materiálů u žáků.

Naším skromným přáním je, aby tato práce obohatila čtenáře nejen po stránce teoretické, ale především aby posloužila jako zdroj inspirací pro jejich práci s dětmi.

Seznam použité literatury

1. *Blažíček, O. J., Kropáček, J.: Slovník pojmů z dějin umění.* 1. vyd. Odeon, Praha 1991. 246 s. ISBN 80-207-0246-6.
2. *Cikánová, K.: Kreslete si s námi.* 1. vyd. Aventinum, Praha 1992. 123 s. ISBN 80-85277-79-4.
3. *Cikánová, K.: Malujte si s námi.* 1. vyd. Aventinum, Praha 1993. 123 s. ISBN 80-7151-468-3.
4. *Cikánová, K.: Objevujte s námi tvar.* 1. vyd. Aventinum, Praha 1995. 123. s. ISBN 80-7151-732-1.
5. *Dvořáková, H.: Výtvarná výchova: Pracovní sešit pro 1. - 3. ročník.* 1. vyd. Tobiáš, Havlíčkův Brod 1996. 80 s. ISBN 80-85808-46-3.
6. *Gainerová, C., Kohlová, M. A. F.: Dalších 199 výtvarných činností.* 2. vyd. Portál, Praha 2003. 258 s. ISBN 80-7178-767-1.
7. *Honzíková, J., Michálková, L., Vodáková, J.: Praktické činnosti II.* 1. vyd. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta 2000. 62 s. ISBN 80-7290-003-X
8. *Jablonská, A.: Kouzelné barvy.* 1. vyd. Knižní klub, Praha 1997. 64 s. ISBN 80-7176-527-9.
9. *Langhammerová, J.: Pro šikovné ruce.* 1. vyd. Práce, Praha 1975. 160 s.
10. *Mráz, B.: Dějiny výtvarné kultury 1.* 2. vyd. Idea servis, Praha 1995. 183 s. ISBN 80-85970-01-5.
11. *Mráz, B.: Dějiny výtvarné kultury 4.* 1. vyd. Idea servis, Praha 2002. 197 s. ISBN 80-85970-32-5.
12. *Nedvědová, Z., Zatloukalová, I.: Výtvarná tvorba.* 1. vyd. Rubico, Olomouc 2000. 188 s. ISBN 80-85839-46-6.

13. *Parramón, J. M.: Základní malířské motivy.* 1. vyd. nakladatelství Jan Vašut s.r.o, Praha 2004. 112 s. ISBN 80-7236-288-7.

14. *Roeselová, V.: Techniky ve výtvarné výchově.* 1. vyd. Sarah, Praha 8 1996. 242 s. ISBN 80-902267-1-X.

15. *Šabouk, S.: Encyklopedie světového malířství.* 1. vyd. Academia, Praha 1975. 376 s.

16. *Uhlíř, J.: Tvoříme ve stylu známých umělců.* 1. vyd. Portál, Praha 2002. 175 s. ISBN 80-7178-670-5.

17. *Vondrová, P.: Výtvarné techniky pro děti.* 1. vyd. Portál, Praha 2001, 156 s. ISBN 80-7178-583-0.

18. *Zhoř, I.: Výtvarná výchova v projektech.* 1. vyd. Tobiáš, Havlíčkův Brod 1995. 87 s. ISBN 80-85808-30-7.

Seznam obrázků

obr. 1 - Malby v jeskyni Lescaux -Pravěký malíř: Kůň a tři krávy

(Převzato z knihy Encyklopedie světového malířství, obrazová příloha XXXI)

obr. 2 - Julio Quesada: Krajina

(Převzato z knihy Základní malířské motivy, s. 34)

obr. 3 - Koláž (kůže a plody)

(z vlastní sbírky)

obr. 4 - Mozaika (Byzantský mistr: Císařovna Theodora s průvodem)

(Převzato z knihy Encyklopedie světového malířství, obrazová příloha III)

obr. 5 - Podzimní schovávaná

(z vlastní sbírky)

obr. 6 - Podzimní schovávaná

(z vlastní sbírky)

obr. 7 - Pravěcí malíři

(z vlastní sbírky)

obr. 8 - Pravěcí malíři

(z vlastní sbírky)

obr. 9 - Pravěcí malíři

(z vlastní sbírky)

obr. 10 - Kdo se schová, vyhraje!

(z vlastní sbírky)

obr. 11 - Kdo se schová, vyhraje!

(z vlastní sbírky)

obr. 12 - Podzimní skřítkové

(z vlastní sbírky)

obr. 13 - Podzimní skřítkové

(z vlastní sbírky)

obr. 14 - Podzimní skřítkové

(z vlastní sbírky)

obr. 15 - Abstraktní umění

(z vlastní sbírky)

obr. 16 - Abstraktní umění

(z vlastní sbírky)

obr. 17 - Abstraktní umění

(z vlastní sbírky)

obr. 18 - Nekonečný vesmír

(z vlastní sbírky)

obr. 19 - Nekonečný vesmír

(z vlastní sbírky)

obr. 20 - Nekonečný vesmír

(z vlastní sbírky)

obr. 21 - Nekonečný vesmír

(z vlastní sbírky)

obr. 22 - Šperky z koření

(z vlastní sbírky)

obr. 23 - Šperky z koření

(z vlastní sbírky)

obr. 24 - Šperky z koření

(z vlastní sbírky)

obr. 25 - Šperky z koření

(z vlastní sbírky)

obr. 26 - Lapač snů

(z vlastní sbírky)

obr. 27 - Lapač snů

(z vlastní sbírky)

obr. 28 - Dávní písaři

(z vlastní sbírky)

obr. 29 - Dávní písaři

(z vlastní sbírky)

obr. 30 - Dávní písaři

(z vlastní sbírky)

obr. 31 - Dávní písaři

(z vlastní sbírky)

obr. 32 - Tajný vzkaz

(z vlastní sbírky)

obr. 33 - Tajný vzkaz

(z vlastní sbírky)

obr. 34 - Ptačí překvapení

(z vlastní sbírky)

obr. 35 - Ptačí překvapení

(z vlastní sbírky)

obr. 36 - Ptačí překvapení

(z vlastní sbírky)

obr. 37 - Ptačí překvapení

(z vlastní sbírky)

obr. 38 - Figurky z přírodnin

(z vlastní sbírky)

obr. 39 - Figurky z přírodnin

(z vlastní sbírky)

Seznam příloh

Příloha č. 1: *Formulář ankety*

Příloha č. 2: *Ukázka vyplněné ankety*

Příloha č. 3: *Další dětské práce – fotografie z vlastní sbírky*

PŘÍLOHA

Příloha č. 1: Formulář ankety

Dobrý den, jmenuji se Alena Borecká, jsem studentkou katedry primárního vzdělávání Technické univerzity v Liberci a touto cestou bych Vás chtěla požádat o vyplnění níže uvedené ankety. Získané údaje budou podkladem k napsání praktické části mé diplomové práce zaměřené na zjišťování frekvence užívání přírodních materiálů v hodinách výtvarné a pracovní výchovy.

Za Vaši laskavost a Váš čas strávený nad anketou Vám předem děkuji.

Anketa

Věk: ☐ **Kolik let již vyučujete výtvarnou/pracovní výchovu?** ☐

Správnou variantu označte křížkem!

1) Učíte na škole :

městské ☐

venkovské ☐

2) Jak často využíváte v hodinách výtvarné/pracovní výchovy přírodní materiály?

velmi často ☐

často ☐

málokdy ☐

vůbec je nevyužívám ☐ při volbě této varianty přejděte k otázce č.6

3) V následujícím výčtu podtrhněte ty materiály, které využíváte v hodinách výtvarné/pracovní výchovy nejčastěji.

kameny, písek, sádra, hlína, sníh, lastury, ulity, peří, vaječné skořápky, kožešiny, kůže, listy rostlin, květy rostlin, obaly plodů rostlin, kaštany, žaludy, šípky, nažky javorů, ořechy, ovoce, rýže, čočka, hrách, fazole, mouka, brambory, šišky, koření, dřevo, proutí, lýko, sláma, obilí, piliny, hobliny, jehličí

Jiné materiály (uveďte) :

.....

.....

.....

Příloha č. 1: Formulář ankety

4) Označte činnosti využívající přírodní materiály, které se Vám během Vaší praxe nejvíce osvědčily.

koláž ☐
otisky materiálů ☐
sádrové odlitky ☐
kresba či malba dle skutečného modelu ☐
prostorová tvorba ☐
jiné činnosti (uveďte) :

.....
.....
.....

5) Odkud čerpáte náměty pro práci s přírodními materiály?

z literatury, časopisů ☐
z televize, internetu ☐
od kolegyň ☐
náměty načerpané v průběhu studia na VŠ ☐
vymýšlím si své vlastní náměty ☐

6) Označte důvody, proč užíváte/neužíváte přírodní materiály v hodinách výtvarné výchovy.

jsou snadno dostupné ☐ jsou obtížně dostupné ☐
jsou levné ☐ jsou drahé ☐
žáci s nimi rádi pracují ☐ žáky práce s nimi nebaví ☐

jiné důvody (uveďte) :

.....
.....
.....

Příloha č. 3: *Další dětské práce*

Podzimní schovávaná

Pravěcí malíři

Příloha č. 3: *Další dětské práce*

Abstraktní umění

Nekonečný vesmír

Příloha č. 3: *Další dětské práce*

Šperky z koření

Lapač snů

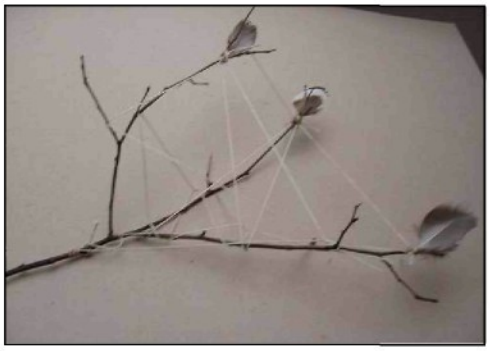

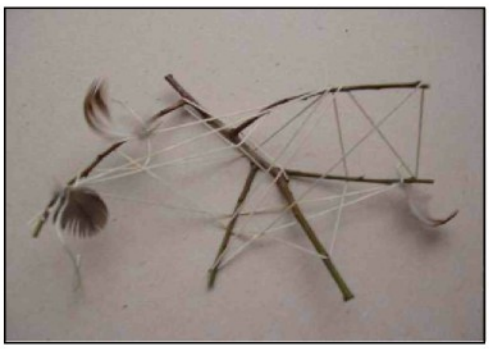

Příloha č. 3: *Další dětské práce*

Dávní písaři

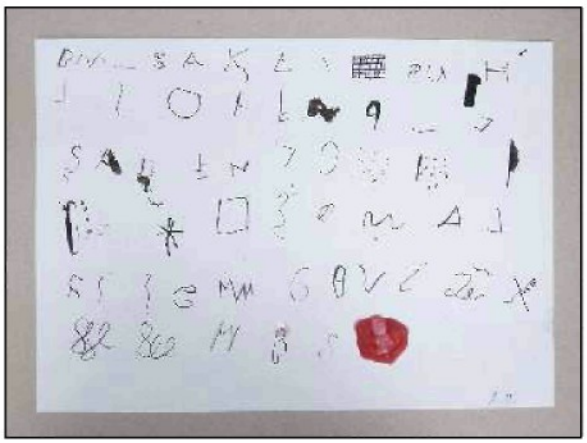

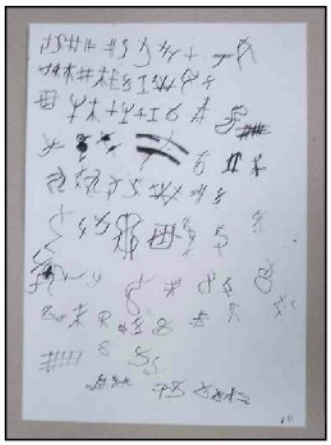

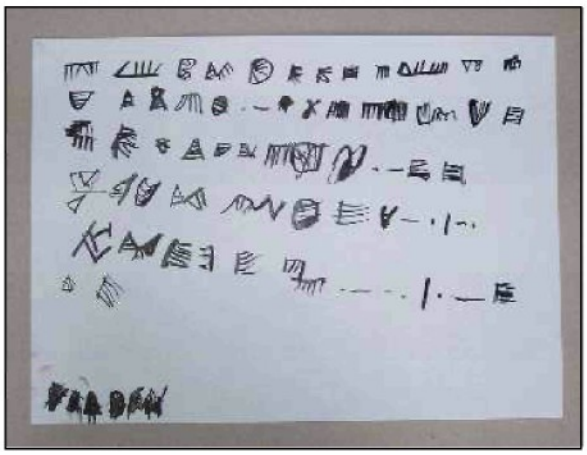

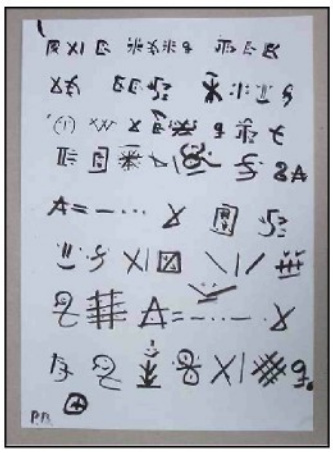

Ptačí překvapení

Příloha č. 3: *Další dětské práce*
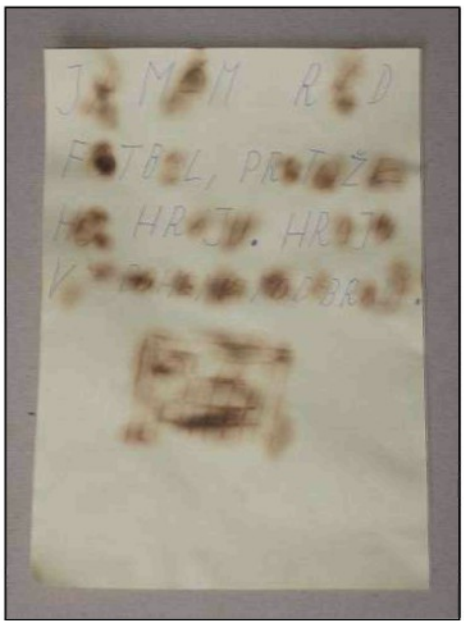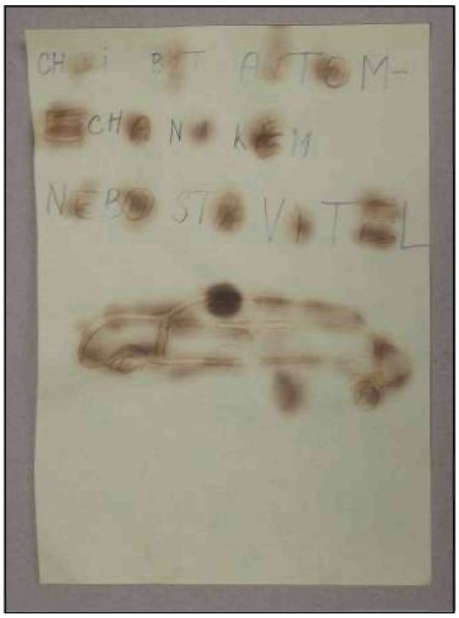
<u>Tajný vzkaz</u>